

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

ONBEŞ GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSAT KÜLTÜR DERGİSİ

Ok: 4 Sayı: 48

60 Kuruş

15 Mart 1954

İÇİNDEKİLER

İLME VERDİĞİMİZ KIYMET	1
ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :	
Dört Vekil Hakkında Meclis Tahkikatı; "Kalkınma" ve Ötesi; Enflasyon ve Savunma Gayretlerimiz; Atom Enerjisi Komisyonu; Yakındoğudaki Yeni Gelişmeler ve Kıbrıs Meşesi;	3-6
İNCELEMELER :	
Türk Basımının Kaderi ..... Turhan FEYZİOĞLU	7
Sovyet Siyasî Düşüncesinde Bir Yenilik var mı?	
..... Serif MARDİN	9
Sosyal Politikanın Ana Meselelerini Düşünmek zamanı gelmiştir ..... Dr. Cahit TALAS	10
FORUM'un İKTİSADİ MÜŞİRLERİ :	
Son iktisadî Gelişmeler	11-12

OKURLARIN FORUMU :

Politika ve İlim (H. F. G.); Ölümüne Götüren Balırdan (A. Arif); Madrid Üniversitesine Selâm (S. Kiper), (O. Esmer); Plân Var mıydı. Yok muydu? (V. Arna); Forumcular ne Yapmalı (B. Bayrak), (G. Çakır); Forumcular ve "Bizim Köy"lü (B. Duygulu); Yeditepe Şiir Armağanı (D. Hızlan)	13-16
NE DİYORLAR :	
Vatandaşlık Eğitiminde Yeni Yol (Dr. Karl Meyer)	16
KÜLTÜR ve SANAT :	
"Âsû"da Gece Teması	Cavit ERGİNSOY 18
İki Roman	AND 19
Müzik: Don Giovanni	Bedii SEVİN 20
Sinema: Aybars Film	G. A. 20
Resim : Hikon Sergisi	Bülent ECEVİT 21
Karaburçak Sergisi	Bülent ECEVİT 21

İlme Verdiğimiz Kıymet

Son zamanlarda cereyan eden bazı hadiseler, ilme verdiğimiz değer konusunu, üzerinde ciddi olarak durulması gereken meselelerden biri haline getirmiştir. Üniversite - ilim adamının faaliyeti - politika konuları, bilhassa bütçe müzakereleri boyunca, aydın halk efkârının devamlı ilgisini üzerinde toplamıştı. Bu yıl üç muhalefet partisinin, bütçe müzakerelerine yüksek seviye kazandıran bir şekilde iştirakleri, ilmi hazırlığa ve rasyonel delillere dayanan bir siyasî mücadelenin verimli imkânları hakkında fikir edinmeği mümkün kılmıştır. Bu na mukabil demagoji, hissî hitaplar, ve mistik inançlara müracaatın kifayetsizliği, bilhassa iktidar sözcülerinin davranışlarının müşahedesinden sonra daha iyi anlaşılmuştur. Mantikî,

rasyonel ve ikna edici cevaplar bekleyen bir çok meseleler üzerinde, kendilerini emin hissetmiyen politikacıların, daima münakaşayı başka sahalara kaydıran, prestijlerini devam ettirebilmek için kitlelerin geri ve iptidai arzularına hitap eden bir yol tutmaları, memleketimizde ilmin rolü ve ilmi terbiyeyi hayati bir konu haline getirmiştir. Bugünün acil ihtiyaçları ve meselelerini bir kenara bırakıp, mistik bir inançla, belirsiz bir istikbalde tahakkuk edeceği iddia edilen refahtan bahsetme; halkın korku, kışkırtıcı gibi iptidai hislerinin siyasî istismarından başka bir şey olmayan 6 Eylül olayları; siyasî prestiji takviye eder zannıyla halkın gelenekci, gerici hislerine hitap eden, din propagandası, irticaa taviz poli-

tikası, amme hayatımızda son zamanların endişe uyandırıcı gelişmelerine dair birer misaldir. Diğer taraftan, üniversite bütçelerine ayrılan tahsisat, muhtelif coğrafi bölgelerde açılmasına karar verilen yeni üniversiteleri, ilme verilen değere bir delil olarak göstermeyi, ilme ve bilgiye karşı içten inanç ve hürmet bahsinde kifayeti çok şüpheli bir gayret telâkki etmek gerekir.

İlim ve bilgiye karşı, amme hayatımızda alınan tavır ve bu konudaki son gelişmeler, şu bakımlardan bizi düşünmeye sevketmektedir:

Türk inkilâbı, büyük bir içtimai ve kültürel değişme yaratma iddiasıyla ortaya atılmıştır. Bu inkilâbı yapan *intelligentsia*, ikinci meşrutiyet devrinin canlı ve uyanık fikri faali-

yet atmosferinde yetişmiştir. Bu devrin Gökalp gibi fikir adamları, o zamanın aydınlarına ilim ve bilgi yardımıyla düşünme, meseleleri halletme usullerini öğretmede büyük rol oynamışlardır. Bu devir Türkiyede tıpkı Avrupanın rönesans ve aydınlık devirlerinde müşahede edildiği gibi bir zihni açıklık ve tecessüs devresi olmuştur. Bilhassa içtimai ve siyasi meselelerimize ilmi metodun tatbiki-ne imkân verecek sosyal ve siyasi ilimlerin teessüs ve gelişmesi bu zamanlarda başlamıştır. Türk inkilabını yapanlar, tıpkı rönesans ve aydınlık çağının, fikir adamları gibi lâik ve dünyevî bir hayat görüşünü benimsemişlerdir.

Altı asır evvel Avrupada tasfiyesine başlanan ortazaman zihniyetini, memleketimizde de aynı amelîye-ye tabi tutma teşebbüsü ancak Atatürk inkilabına nasip olmuştur. Hayata karşı lâik bir vaziyet alma, hâdiseleri öğrenme ve izah etme hususunda ilimden istifade, bu konuda merak ve tecessüs, Türk inkilabının manevî temellerini teşkil etmektedir. İlmî düşünceyi frenliyecek manevî unsurların ve sosyal müesseselerin tasfiyesi, Türk inkilabının ana hedeflerinden biri olmuştur. Bize yeni bir zihniyet ve ruh getirecek manevî ve içtimai müesseseleri tehdit eden unsurlara karşı uyanık olmak, inkilabın neslimize yüklediği sorumluluklardan biridir. "Türk milleti müslüman kalacaktır!" sloganı altında, inkilabımızın temeli olan lâiklik'in parça parça ortadan kalkmasına göz yumamayız. Aynı esastan hareket edersek, kısa bir müddet evvel kabul ettiği anayasa ile teokratik bir devlet kuran Pakistan'ın yaptığını aynen kabul etmek icabeder. "Başka ileri memleketlerde din tedrisatı yokmu? İşte biz de aynı şeyi yapıyoruz!" demek suretiyle de, inkilabımızın temel faraziyelerini inkâr etmiş oluruz. Türk inkilabı Türkiyeye mahsus bir içtimai ve kültürel tecrübedir. Asırlardır modern ilim ve düşüncenin tesiri altında dinî müesseselerine şekil vermiş memleketlerin usulleriyle, kendimizinkileri mukayeseye kalkmak inkilabın tahakkuk ettirmeye çalıştığı hedefler hakkında tam bir bilgisizlik ifade eder.

Bu yazıda asıl bahis konusu etmek istediğimiz mesele, lâiklikle birlikte, batı kültürü ve zihniyetini benimseme yolunda atılan bazı adımların

son zamanlarda umumî bir gerilemeye maruz kalması hâdisesidir. İlimin inanma ve hürmet, ilim sevgisi gibi, inkilabı yapan nesilde müşahede edilen bazı vasıfların, amme hayatında halen sorumluluk almış bazı şahıslarda kaybolmaya yüz tutuşu üzücü bir müşahededir. Biz münferit bir çok misallerle, sorumlu devlet adamlarının ilme, bilgiye, ihtisasa ve rasyonel düşünceye nasıl yüz çevirmiş olduklarını, bu dergide daima belirttik. Burada bunları yeniden sayamayacağız. İnkilabı yapan nesilde, bizzat Atatürk'ün dil ve tarih bahsinde yaptığı çalışmalar, sanayileşme plânları v.s. gibi hallerde tezahürünü bulan zihniyet ilmi çalışma ve düşünceye karşı bir hürmet ve itimada delâlet etmekteydi. Bu hürmet ve itimat, ilmi yetkileri ve terbiyeleri tam olmasa bile, o nesilde batı kültürüyle temas etmiş olan insanların duyduğu samimî bir kanaatin ifadesiydi.

Bu nesil o zamanki Darülfünun'a karşı memnuniyetsizlik duyuyordu. Çünkü darülfünun, inkilâpçıların arzu ettiği nisbette batı ilim ve kültürüne açılmada kâfi gayret göstermemekle, medrese geleneklerini aşağı yukarı devam ettirmekle itham ediliyordu. Darülfünun tasfiye edilip, bugünkü üniversite teşkilâtı kurulurken, yabancı memleketlerden getirilen düzinelerle ecnebi hocanın, bu müessesemize daha batılı bir karakter vermesi arzulanıyordu. Üniversite, hayat meselelerine ilim metodunu başarılı bir tarzda tatbik eden insanların yetiştirildiği bir fikri çalışma mihrakı haline getirilmek isteniyordu.

Bugün Üniversite, tıpkı basın gibi hükümetin tenkid ve hücumlarına hedef olmaktadır. Bu tenkidlerin hedefini tahlil ettiğimiz zaman, bunlar içinde, bizzat üniversite mensuplarını da üzen bazı aksaklıkların giderilmesi arzusundan başka unsurlar derhal farkedilmektedir. Nitekim hükümetin, Üniversitede tasfiye yapma yetkisini veren kanunu, orada ilmi yayınları, meseleler üzerinde ilmi metodlarla düşünme ve çalışmaları ile tanınmış bazı genç ilim adamlarına tatbik etmeye yeltenmesi, Üniversiteye karşı bugün duyulan memnuniyetsizliğin başka sebepleri bulunduğunu göstermektedir. Bu sebepler Darülfünuna karşı ileri sürülenlerden tamamen farklıdır. Bugün hükümetin Üniversiteye karşı husumetini uyandıranlar, hükümetin, ilim dışı, mistik bazı inanç ve pesin hükümlerine ilmi kulp takmaya onlara bazı sahte izahlar bulmaya yanaşmayan müstakil düşünceli kimselerdir.

Bu hal devlet adamlarımızda ilim ve bilgiden istifade hüneri ve kabiliyeti bakımından bir gerileme işaretidir. İlim adamı ve teknisyen, devlet adamı için, elde mevcut kaynaklar ve hal tarzlarına dair muhtelif alternatifleri göstermeye yarayan birer kılavuzdur. Atılacak muhtelif adımların, meydana getireceği hadiseler, takip edeceği mecralar ve icabettireceği fedakâr-

lıkları, ilmi tahlillere dayanarak aydınlatıp, nihai kararı verecek devlet adamının önüne sermekle görevlidirler. Modern bir devlette, ilim adamının ve ilmi tahlillerin hizmetinden istifade etmevi beceremiyen bir siyasi şahsiyet, hakikaten yerine lâik değildir. Bugün modern bir devlette politikanın, ilimden mücerret bir şekilde yürütülmesine imkân kalmadığını ifade eden aşağıdaki satırlar ne kadar manidardır?.

"Bugün Avrupada günlük meseleleri ilim zaviyesinden mütalâa eden bir kimsenin, yalnız siyasi bir görüşle varılan bir hal tarzını beğenmesine imkân yoktur. Mutlak siyasi partiler - konservatif, işçi, radikal, komünist v.s. - arasındaki farklar, ilmi görüş bakımından o derece ehemmiyetli değildir. Politikada ayrıncı asıl hat, bir topluluğun değerini, kendini idame ettirirken gösterdiği canlılık, ve beşer tekâmülünün takip ettiği umumî istikamette mütalâa edenlerle, mistik inançlar, maziye hasret veya şahsi menfaat motifleri gibi unsurlara dayanan diğer kısıtlarla mütalâa edenler arasındadır.

İlim açısından, aradaki büyük fark buradadır. Birinci kanaata sahip olanlara akıl ve mantıkî delillerle ulaşmak mümkündür. Fakat ikinci kategoridekiler ancak hislere hitap eden propagandadan antartlar (The Scientific Attitude, C. H. Waddington).

Bugün bir cemiyette, iptidai ve hayvani insiyaklar, istikrarsız arzular, inanç, kin ve nefret gibi hisler üzerinde oynayan politikacılarla, hareketlerini, daha yüksek insan melekelerine dayandıran devlet adamı tipleri, siyasi ilimler literatüründe artık müesseseseleşmeye başlıyan iki tip haline gelmektedir. Birinci tipi, Hitler, Musolini, Peron ve Musaddık ta, canlı misallerini bulan diktatörlerdir. Bunlar daima bilgidensiz, ışıktan, ilmi zihniyetten nefret etmişlerdir. Basın ve Üniversite muhitini memur (ordu dahil) zümresini kendilerine daima düşman olarak görmüşlerdir. Çünkü ilmi ve rasyonel düşünme melekelerine sahip bu aydınlar zümresini, ilme ve bilgiye kıymet vermedikleri için kendilerinden uzaklaştırmışlardır. Buna mukabil, iptidai hislere hitap eden demagoglar, daima sokak kalabalıklarını tercih etmişlerdir. Pres tijlerini artırmak, kendilerine güven hislerini (çünkü ekserisinde bir aşağılık kompleks vardır) takviye etmek için mitinglerde ateşli hitabelerde bulunup, muhayyilelerindeki düşmanlara harp ilân etmişlerdir. Zaman zaman, siyasi menfaat mülâhaza ettikleri takdirde, yağmalar, kıvamlar, siyasi suikastlar ve nümayişler tertip etmişlerdir.

Türk milleti, müstesna devlet adamı Atatürk'ün koyduğu standartlara uygun, ilim ve bilgiye, rasyonel düşünceye kıymet veren siyasi liderleri tercih ve tasvip ettiğini daima göstermiştir. Onun bu tercihi, asırlar süren devletler kurma dehasının tabii bir neticesidir. İlmî, hakir gören bu devrenin geçici olduğu aşikârdır. Milletlerin hayatında daha iyi öğrenme ve muayyen müesseseleri yerleştirme saikiyle, geçici gerilemeler daima olagelmıştır. Bütün temennimiz bu gerileme devresinin, müteakip ileri hamle için bir hazırlığa yol açmasıdır.

Onbeş Günün Notları

Dört Vekil Hakkında Meclis Tahkikatı

Dört eski vekil hakkında açılmış olan Meclis tahkikatı devam etmektedir. Verilen haberlere göre, tahkikat konusu meselelere dair bilgisi olan şahitler dinlenmektedir.

Tahkikatın selâmetle yürütülmesi ve halk efkârında, hakikatlerin tam olarak ortaya çıkacağı hususunda, her hangi bir şüphe uyanmaması için, bütün mesul şahısların azamî itina göstermeleri gerekmektedir.

Hakkında tahkikat açılan bir vekilin istifaya mecbur tutulması yolundaki teammüller ve Yüce Divana sevk kararının veklilikten de düşmeği gerektireceğine dair Anayasamızda sarîh bir hüküm bulunması, tahkikatı selâmetle yürütmek içindir; hükümeti her türlü şaibeden korumak maksadına matuftur.

Gönül ister ki, D. P. Grubunda ve T. B. M. M. de ileri sürülmüş bulunan ve tahkikata yol açan iddialar tamamıyla asılsız olsun. Türk Devletinin en mesuliyetli mevkilerine gelmiş insanların, büyük kütleler sıkıntı içinde yaşarken, şahsî menfaatlerini millî menfaatlere üstün tuttıkları yolunda acı bir netice, çok üzücü olacaktır. Fakat, varılacak neticenin isabetli olmadığı, hakikatlerin gizli kaldığı yolunda her hangi bir şüphe umumî efkârda yer ederse, - hem şüphe altında kalanlar, hem mensup oldukları parti, hem de memleket hesabına - böyle bir netice daha da elem verici olur.

T. B. M. M. tahkikat komisyonu üyelerinin, hakikate ulaşmak için bütün imkânları kullandıklarından eminiz. İfa ettikleri vazifenin büyük ehemmiyetini ve siyasi değil, kazaî bir mahiyet taşıdığı müdrük olarak çalıştıklarına ve çalışacaklarına inanıyoruz. Fakat, bu tahkikat içinde, bütün partilerdeki iyi niyet sahiplerinin gözünden kaçmaması gereken bazı noktalar var.

Bütçe müzakereleri sırasında, tahkikat konusu hararetle tartışmalara yol açmış, hakkında tahkikat yapılan vekillerden bazılarının ilgili dairelere girip çıktıkları, vesikalarla temas haline geldikleri, hatta icraî vazifeler ifa ettikleri bazı hatipler tarafından iddia edilmiştir. Başvekilin cevapları bu iddiaları tamamen yalanlayıcı bir mahiyet taşımamaktadır. Başvekil, tahkikat altına alınan bir bakanın "karrantinaya tâbi tutulamıyacağı" söylemiştir. Buna, C. H. P. lideri, "soruşturmaya alınmış olan bakanın etrafında bir karantina kurulmuştur. Kendi vazifesine taallük eden vesikaların içinde bulunamaz" cevabını vermiştir.

Tahkikat konusu olan meselelere dair

bilgi sahibi vatandaşların bildiklerini rahatça ve çekinmeden söylemeleri, kendilerine fenalık yapılacağı hissine kapılmamaları son derece önemlidir. Bu rahatlığı sağlamak içindir ki şüphe altına giren bir siyaset adamı icra mevkiinde tutulmaz. Gerçi haklarında tahkikat yapılan vekillerin her türlü temastan uzak kalmalarını gerektiren hiç bir hukuk kaidesi yoktur. Hatta bu şahıslar Başvekilin şahsî itimadına mazhar olmakta devam edebilirler. Şahsî temaslarını dostça idame edebilirler. Fakat gazetelerde, Başbakanın İstanbulda filân sabık vekille birlikte yemek yediği yolunda haberlerin yayılması; hakkında tahkikat yapılan bir başka vekilin Devlet Reisi ile birlikte zelzele bölgesini dolaştığım gösteren bir resmin nesredilmesi, iyi tesir bırakan hâdiseler değildir.

Bu arada, iki muhalefet partisinin (Hür. P., C. M. P.), Tahkikat Encümeninden çekildikleri de hatırlatılmalıdır. Soruşturmanın hükümet başkanına da teslim edilmesi gerektiği ve aksi halde tahkikattan bir sonuç alınmayacağı gibi iddialara dayanan bu çekilmeler, Tahkikat Encümenini zayıflatmıştır. Bununla beraber C. H. P. bir milletvekili ile de olsa, Tahkikat Encümeninde temsil edilmektedir. Bizce, ileri sürdükleri itiraz ve tenkitler haklı olsa bile, diğer iki siyasi parti de tahkikata katılıp hakikatlerin - iyi veya kötü - aydınlatılmasına yardım etmeli idiler. Eski Devlet Vekili Dr. Mükerrrem Şarol hakkında, geniş ölçüde Hürriyet Partisi sözcüsünün kuvvetli müdahalesi sayesinde, açılan tahkikatta Hür. P. ve C. M. P. mensuplarının da yer alması, işlenen hatayı kısmen tamir edecek mahiyettedir.

Nihayet, bu konuda, son günlerdeki bir olay dikkati çekmektedir. D. P. grubunda üç vekil hakkında tahkikat açılması ve, Başbakan hariç, bütün hükümet üyelerinin düşmesi ile neticelenen hararetle celsede en müessir ve en müdellel konuşmayı yaptığı gazetelerce bildirilen bir D. P. li milletvekilinin (Ziya Tarmen) partiden ihracına teşebbüs edilmesi için, hiç değilse, şu tahkikatın sona ermesi bek-

Forum 3 üncü Yılına Giriyor

Forum 1 Nisan tarihli sayısı ile üçüncü yılına girmektedir. Dergimizin bu özel sayısı 32 sahife olacaktır.

Her sayısı daha çok ve daha geniş bir okuyucu kütlesine ulaşan Forum'a abone olunuz ve ilân veriniz.

lense daha iyi olmaz mı idi? İhraç talehi başka sebeplere bağlansa dahi, bu çok fena bir tesadüftür. O günlerde gruba boyun eğen Başvekilin, biraz kuvvetlenince vaatlerini bir tarafa bırakıp, kendisine ve arkadaşlarına karşı ayaklanmış olanları tepip edeceği yolundaki kehanetlere hak verdirecek geri adımlardan sakınılması çok yerinde olur.

Temennimiz, tahkikat işinde rol oynayabilecek durumda olan herkesin (Başvekil, diğer hükümet üyeleri, milletvekilleri ve bilhassa Tahkikat Encümeni üyeleri, gazeteciler, Encümene bilgi verebilecek durumda olan vatandaşlar) mesuliyetlerini tamamıyla müdrük olarak millete karşı vazifelerini yerine getirmeleridir.

"Kalkınma,, ve Ötesi

Forumun geçen sayısında iktisadi faaliyet hacminde bazı gerilemeler olduğu temas edilmişti. Gerçi elde, bu hususu kat'i olarak tesbit etmeğe imkân verecek istatistikî bilgiler yoksa da, iktisadi gelişiminin artık böyle bir safhaya girmekte olduğunu gösteren münferit emareler ve bunları destekleyen sebepler vardır.

Forum'un iki seneye yaklaşan neşir hayatı boyunca, kalkınmanın başıboş bir enflasyonla finanse edilmesinin mahzurları üzerinde devamlı şekilde durulmuş ve enflasyonist bir iktisat politikasının, er veya geç, kalkınmayı fireleyen en büyük bir engel olacağı hususu ısrarla belirtilmişti.

Gerçekten, başlangıçta istihlakî kısıcı ve yatırımları artırıcı bir rol oynayan enflasyon, bugün erişmiş olduğu seviyede, artık bunun tamamıyla aksi bir fonksiyon ifa etmektedir. Hususî tasarruf hemen hemen durmuş vaziyettedir. Devamlı ve şiddetli fiât yükselmeleri karşısında kimse tasarrufunu para şeklinde muhafaza etmek istememekte ve bizzat müteşebbis olmayan fertler bütün gelirlerini istihlak mallarına sarfetmektedirler. Müteşebbis olanlar da, fiatlardaki istikrarsızlık ve bazı önemli malzemenin tedarikindeki güçlüklerden ötürü yatırım yapmak hususunda cesaretsizleşmişler ve daha ziyade süpekülatif işlere yönelmişlerdir. Bu şartlar altında para, bilhassa banka kredileri, malların mu badele edilmesini değil, bilakis mübadeleden çekilip stok edilmesini temin için kullanılmaktadır.

Enflasyonun dış ticaret üzerinde de son derece menfi tesirleri olmuştur: Bir ke-re iç fiatlardaki yükseklik ithal mallarına olan talebi artırmıştır. Gerçi 1952 den sonra, konulan tahditler neticesi olarak, ithal mallarının iç piyasadaki fiatları yerli mallarının seviyesine yükselmisse de, resmi döviz kurları üzerinden yapılacak ithalât, tacirleri için hâlâ cazibesini muhafaza etmektedir. Diğer taraftan, ithal mallarındaki nedret, istihlakî yerli mallar üzerine sevk etmiş ve bu hal ihraç mallarımızın miktarını azaltmıştır. Canlı hayvan, zeytinyağ, yumurta, bakliyat gibi maddelerin ihracatında büyük azalmalar olmuştur.

İhracat
(Aylık ortalama miktarlar bin baş
veya ton)
Canlı Hayvan

Yıllar:	B. Bş.	K. Bş.	Yumurta	Bakliyat
1948	510	839	1.187	1.542
1949	867	1.839	960	1.379
1950	836	1.128	697	948
1951	664	1.090	649	1.387
1952	311	318	819	1.046
1953	438	446	755	662
1954	131	628	222	194

Dış ticaret durumumuzdaki bu gelişme hali hazır iktisadi durumumuza iki yoldan tesir icra etmektedir.

Bilindiği gibi dış ticaret muvazenesindeki büyük açıklar enflasyon boşluğunu kısmen doldurarak, fiyatları baskı altında tutmak gibi bir fonksiyon ifa etmektedirler. Binaenaleyh bu açıkların azalması, fiyatlar üzerindeki baskıların hafiflemesine ve enflasyonun bir sıçrama daha yapmasına sebep olacaktır. Öyle görünüyor ki bu hadisenin vukuu mukadderdir. Çünkü önümüzdeki yılda ya borçlarımızı ödemiye başlayacağız yahutta alacaklı memleketler bize olan ihracatlarını kısacaklardır. Her iki halde de, açık, yani memlekete fazladan giren mal miktarı, azalacaktır.

Dış tediye güçlüklerinin iktisadi durumumuz üzerindeki ikinci tesiri bazı stratejik noktalarda tikanıklıklar (bottle - necks) - yaratarak umumi istihsal daralması şeklinde olmaktadır. Daha 1954 ten itibaren bu tikanıklık noktaları bir çok faaliyet dallarında müşahade edilmiye başlanmıştı: Ham madde yokluğundan bazı istihsal dallarında faaliyetin daraltıldığı veya durdurulduğu, yedek parça yokluğundan bazı fabrika ve makinelerin tam randumanla çalışamadıkları veya tamamen işe yaramaz hale geldikleri her gün gördüğümüz veya duyduğumuz alelade hadiseler halini almıştır. Faaliyet daralması iktisadi hayatımızın mühim bir sektörünü teşkil eden inşaat sanayinde de vaki olacak gibi görünmektedir. Belediyelerden alınan inşaat ruhsatnamelerinde son aylar içinde büyük azalmalar görünmektedir.

İnşaat ruhsatları (1000 m2)

Aylar	1954	1955
Nisan	748	751
Mayıs	798	610
Haziran	761	722
Temmuz	824	660
Ağustos	544	640
TOPLAM	3675	3.383

Yukarıdaki sebeplerle fiyatlarda vaki olacak yeni yükselmeleri, kesin ve kat'i olarak bundan evvelki yükselmelerden ayırmak lazımdır. Yakın zamanlara kadar fiyat artışları girişilen yatırımlarla ve gelirlerin de paralel olarak yükselmekte olması ile izah ve hoş gösterilmek isteniyordu. Fakat artık aynı izahları yapmak ve aynı gönül inşirahını duymam mümkündür değildir. Çünkü yeni fiyat artışları talebin artmasından yani hayat seviyesinin yükselmekte olmasından değil, fakat istihsalin ve ithalatın daralmasından yani mal kıtlığından doğmaktadır.

İlk başlarken ve plânsız olarak yürütülen enflasyonist politika artık bizzat kendi başını yemektedir. Yer yer fiat sukutları bile olmasa muhtemeldir. Fakat bunlar sıhhat değil fakat belki hastalığın daha vahim safhalara istihale ettiğinin alametleri olacaktır.

Bu tatsız akibetleri önlemek, yatırımlarımızın mucizevi miktarda meyva vermeleri hali bir tarafa bırakılırsa, ancak acil ve büyük bir dış yardımla mümkün olabilir.

Enflasyon ve Savunma Gayretlerimiz

Hükümetin birkaç yıldan beri tekrarlayageldiği kalkınma edebiyatının dayanaklarından biri de, artırımlar neticesinde hâsıl olacak milli gelir artışı sayesinde, Müttefiklerimizin yardımıyla idame ettirdiğimiz savunma hizmetlerinin peyderpey tamamen Türk savunma bütçesi tarafından yüklenilmesini istilzam etmektedir. Bu Notumuzda bu gayenin ne dereceye kadar gerçekleşme yolunda olduğunu incelemek istiyoruz.

Meselenin esasına girmeden önce şunu belirtmek isteriz ki bu mevzuda bugüne kadar kullanılan ifadeler vâzih olmaktan çok uzaktır. Silâhlı Kuvvetlerimizin bütün ihtiyaçlarının münhasıran Türk savunma bütçesinden karşılanmasından ne kastedilmektedir? Askerî malzeme yardım programları mucibince Birleşik Amerika ve Kanada'dan geniş ölçüde yardım gördüğümüz mâlumdur. Kat'i miktarı hakkında bugüne kadar sarîh bir bilgi edinmek kabil olmamışsa da öteden beri vâki resmî beyanlardan bu yardımın fiilen 1 milyar dolar civarında olduğu söylenebilir. Hükümetimiz, milli gelirimizin artmasına muvazi olarak bu malzemenin tamamlanmasını ve mevcudun idame ve ikame ihtiyacını karşılamayı da mı düşünmektedir? Yoksa, bu beyanlardan maksat, sadece, Amerikan aynı yardımı (ezcümle akaryakıt) ve karşılık paralarıyla karşılanan hizmetleri savunma bütçesi içine almak mıdır? Başkan Eisenhower'ın yeni Amerikan bütçesini takdim beyanatından, Birleşik Amerika'nın bazı Ortadoğu memleketlerinde inisyal ihtiyaçları karşılamak üzere malzeme yardımına devam edeceğini ve ayrıca bugüne kadar yardım görmüş bütün memleketlerin Amerikan malzemesiyle ilgili olarak idame ve ikame ihtiyaçlarının karşılanmasına mâtuף uzun vâdeli programlar yapıldığını kolaylıkla anlamak mümkündür. Bu vaziyette, Birleşik Amerika'nın, hiç değilse Türkiye gibi savunma sanayii pek zayıf olan memleketlerin askerî malzeme ihtiyaçlarını daha uzun zaman karşılayacağını hesaba katmak

gerekir. Şu hâlde, bahse konu resmî ifâdelerden olsa olsa Amerikan aynı yardımı ve karşılık paraları kastedilmektedir. Aksi hâlde, elimizde mevcut olduğu kabul edilebilecek askerî malzemenin idame ve ikame ihtiyaçlarını senevi olarak karşılamak için gereken döviz kaynaklarına daha uzun zaman sahip olamayacağımızı nazarı itibare almak icab eder. Bu ihtiyaçların tarafımızdan karşılanmasının mevzu bahis olabileceğini bu itibarla pek tahmin etmiyor ve bahse konu resmî beyanları aynı yardıma ve karşılık para doğuran yardıma münhasır addediyoruz.

Acaba malî bakımdan savunma gayretlerimiz ne dereceye kadar bu gaye istikametinde inkişaf etmektedir? Bu noktayı 1955/56 ve 1956/57 savunma masraf tahsislerini mukayese etmek suretiyle inceleyeceğiz.

1955/56 malî yılı içerisinde savunma tahsislerimiz 959.600.000 liraya bâliğ olmuştur. Masraf tahsislerinin pek cüz'î bir kısmı hariç tamamen sarfedildiği tahmin olunabilir. Bu meblâğın 725 milyonu Millî Savunma bütçesinden, 234.600.000'i de Amerikan Türk Lirası fonlarından ve iktisadî yardımın aynı kısmının Türk Lirası olarak miktarından gelmektedir.

1956/57 malî yılında ise Bütçe Kanununa göre, 785 milyonu Millî Savunma bütçesinden, 314.250.000'i de Amerikan karşılık paraları ve aynı yardımından olmak üzere savunma masraflarımız nominal olarak 1.099.250.000 liraya bâliğ olacaktır. Ne Hükümet, ne de Bütçe Komisyonu sözcüleri, ne tasarı gerekçesinde ve raporlarda, ne de müzakereler esasında bu 314.250.000 liralık meblâğdan Amerikan iktisadî yardımını mevzuunda ne gibi farziyelere dayandığını izah etmiş değillerdir. Oysa ki bugüne kadar bilinen şey, son yıllarda Türkiye'ye yapılan Amerikan iktisadî yardımının hibe, kredi ve aynı yardım olarak senevi 70 milyon doları tecavüz etmediğidir. Her ne kadar geçen yıl 30 milyon dolarlık munzam bir yardım sağlanmışsa da bu yıl böyle bir munzam yardım temin edilip edilmiyeceği, bu yardımın zamanı, umumi miktarı, aynı yardımı muhtevi olup olmayacağı, ne kadarının karşılık para doğurur hibe nev'inden olacağı ve bunun ne miktarının savunma bütçesinin desteklenmesine hasredileceği tamamen meçhûldür. Bilinen tek şey, Türkiye'ye 70 milyon doların üstünde bir yardım yapıp yapılmaması hususunun prensibinin henüz tetkik safhasında olduğudur. Şu hâlde bugün için şayanı kabul tek faraziye 70 milyon dolarlık bir yardımdır; bunun da aynı yardım ve karşılık para olarak Millî Savunma Bütçemize yapabileceği destek, sırasıyla 25 ve 20 milyon dolar hibe ve aynı yardım kabul edilirse 119 milyon liradan ibarettir; geri kalan 195.250.000 liranın nereden bulunacağı şimdiki hâlde hiçbir suretle belli değildir.

Evvel'emirde şu hususa nazarı dik-

kati çekmek isteriz ki 1953/54 ve 1954/55 mali yıllarında sırasıyla 145 ve 200 milyon liralık bir "destek"e ihtiyaç gösteren savunma gayretlerimiz 1955/56 mali yılında 234.600.000 ve cari mali yılda ise 314.250.000 liralık desteğe ihtiyaç göstermektedir. Sırf bu durum dahi milli müdafaa hizmetlerimizin hepsinin savunma bütçesinden karşılanmasına doğru gidileceği yolunda birkaç yıldır yapılan beyanların ne derece ciddiyetten mahrum olduğunu isbata yeter. Böyle bir temayülün mevcudiyeti şöyle dursun, bil'akis tamamen aksine, yıldan yıla artan bir nisbette Amerikan "destek" yardımlarına ihtiyaç hâsıl olmaktadır.

HİZMETTE REEL AZALMA :

1955/56 ve 1956/57 savunma masrafları üzerinde yapılacak basit bir mukayese için bu kadarla kalmadığını, haddi zatında savunma gayretlerimizde reel marasında bir azalmanın mevcut olduğunu göstermektedir. Filhakika, yukarıda belirttiğimiz gibi, "destek" yardımı tahminlerinde 195.250.000 lirayı şimdiki hâlde meşkûk telâkki etmek icab eder. Pek yakında yürürlüğe girecek olan subay tayin bedelleri, işçi ücret ikramiyeleri, jet uçuş zamları ve askerî hâkim tazminatlarına müteallik kanunlarının şumûlü de 64.500.000 lira olarak tahmi nedilebilir. Yeni hizmet karşılığı olmayan bu meblâğ Bütçe Kanununda yer almamış olup nereden karşılanacağı belli değildir. Yeni stabilizasyon siyasetinin icadlarına riayet edilecekse bütçede hakiki bir derinlik sağlamak için tasarruf yoluna gidileceğinden sivil hizmetlere ait fasıllardan yapılabilecek tasarrufların Milli Savunma fasıllarına aktarılmayacağını kabul etmemiz icab eder. Yeni yeni vergi muafiyetleri peşinde olan Hükümetin, ancak vergilemenin genişletilmesiyle enflasyonist olmayacak olan ek ödenek yoluna gitmiyeceğini de farz etmek lâzımdır. Şu hâlde 64.500.000 lira bugünkü global tahsisat meyanından sarfedilecektir. Bu seneki Bütçe Kanununda geniş manasında ücretler (maaş, ikramiye, tayin bedeli, muhtelif zam ve tazminatlar, yolluk ve seyahat masrafları, burslar, v.s.) 421.150.000 lira civarındadır; bu meblâğın 40 milyonu geçen yıl verilen üç maaş ikramiyenin bu yıl beşe çıkartılmasından mütevellit iki maaşlık farka tekabül etmektedir. Bu sonuncu rakkamın personel adedindeki artışla ilgisi olmadığı kuvvetle tahmin olunabilir; binaenaleyh, bu mikdar yeni hizmetlere karşılık değildir. Diğer taraftan, geriye kalan 678 milyon küsur liralık bir meblâğ Milli Savunma Bakanlığının piyasaya müracaat etmek suretiyle yapacağı hizmetlere tekabül eder. Bu meblâğın %20'sini, umumî fiyat seviyesinde geçen yıla nisbetle vâki artışı karşılar farzetmemiz uygun olur; bu meblâğ da 135.650.000 lira civarında olup geçen yıla nisbetle yeni hizmetlere karşılık teşkil etmez. Cari mali yıla müteallik tahsisata dahil bu-

lanmayan ve geçen yıla nisbetle yeni bir hizmet karşılığı olmayan meblâğların yekünü 435.400.000 lira tutmaktadır. Geçen yılki Amerikan iktisadî yardımından kullanılmamış olan takriben 55 milyon liralık karşılık paranın bu yıl kullanılacağını kabul edersek bu rakam 380.400.000 liraya düşer.

Şu hâlde göre, geçen yılın ücret ve fiat rayiçlerine göre bu yıl muhafaza edilmiş hizmetlerin mali şumûlü (1.099.250.000 - 380.400.000:) 718.850.000 lira civarındadır. Geçen sene yapılan masraflar \$59.600.000 lira etrafında olduğuna göre o yıla nisbetle ve onun rayiçlerine göre hizmet azalmasının global mali şumûlü 240.750.000 liraya bâliğ olmaktadır ki bu rakkam 1955/56 mali yılı savunma masraflarının aşağı yukarı %25 ine tekabül etmektedir.

(Bu hesabı yaparken, Amerika'dan yapılan zirai maddeler mübayaasına müteallik fondaki meblâğın Millî Savunma Bakanlığına tahsis olunmayacağını tahmin ediyoruz. Zira, Toprak Ofisinin likid kaynakları Merkez Bankası emisyonlarından tahassül etmiş olup tekrar ekonomiye iadeleri tamamen enflasyonist bir hareket olur. Bunun gibi, mezkûr Bakanlığın, cari yıl içerisinde, âmme sektörüne dâhil teşekkül, şirket ve ofislerden mübayaasını borçlanma suretiyle yapması düşünülebilir; nitekim, bu Bakanlığın geçen yıllardan Toprak Ofisine teraküm etmiş bir borcu da vardır. Ancak, bütün bu tedbirler tamamen enflasyonist olacağına göre, yeni stabilizasyon politikası muvacehesinde bunlara tevessül edilmeyeceğini kabul ediyoruz).

(Askerî mahiyette masraflar Milli Savunma Bakanlığı bütçesinden gayri İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı bütçelerinde de yer alırlar; bundan başka, bazı sivil dairelerin yaptıkları askerî mahiyette cüz'î masraflar da vardır. Milli Savunma Bakanlığı bütçesi hakkında yukarıda ileri sürülen mutalealar genel olarak bu masraflara da şâmilidir).

Görülüyor ki enflasyon, masraf tahsislerindeki nominal artışlara rağmen savunma gayretlerimizi de kemirmeye başlamıştır. Bu kadar ciddi bir durumda, bütçe müzakereleri esnasında Hükümetin bu mevzuda sükûtu ihtiyar etmiş olması da, muhalefet partileri sözcülerinin bu hususlara temas etmemiş olmaları da sayıları teessüftür. Herhâlde, Hükümetten, bu azalmanın hangi hizmetlere ne şekilde tesir edeceğini öğrenmek efkârı umumiyenin ve Yüksek Meclisin hakkıdır. 8 Mart 1956 tarihli "ZAFER" Gazetesindeki bir havadisın ilk emaresi olabileceği gibi, personele geniş ölçüde izin vermek yoluna mı gidilecektir? Eğitim seviyesinde bir düşme mi olacaktır? Şayet bu hususlar vâritse, bunlar NATO muvacehesinde bugünün yeni stratejik, taktik ve politik icadlarına uygun olarak ge-

reken askerî teahhüdlerimize ne derece kadar uygun düşmektedir? Yakın bir istikbâlde harp tehlikesinin önemli ölçüde azalmış olmasına rağmen bu suallerin cevaplarının verilmesi lâzımdır.

FORUM'un kanaatine, bu durum, bir yandan enflasyonist itmeyi durduracak radikal tedbirlerin bir an evvel alınmasını icab ettirirken, diğer yandan bu tedbirlerin bir nevi cüz'ü olarak Amerikan iktisadî yardımından müessir bir artışı zarurî kılmaktadır. Bu sadece Türkiye'nin değil, bütün NATO camiasının ve hür dünyanın yüksek menfaatleri iktizasıdır. Şunu da belirtmek lâzımdır ki anti-enflasyonist tedbirlerin en mühimlerinden biri de enflasyonu ortadan kaldırmaya kadar savunma gayretlerimizin milli gelirlerimizden almakta olduğu yıllık payı arttırmamak ve savunma masraflarımızda cari mali yıla nisbetle artışları ancak ve ancak enflasyonun durdurulmasından sonra derpisi etmektir.

Bu Notumuz, sağlam temellere müstenit devamlı bir savunma gayretinin ancak istikrarlı bir iktisadî bünyeyele kabil olduğunu göstermiş olsa gerektir. FORUM'un kanaatine, bazı Devlet adamlarımız, "Muvazene, muvazene, ne imiş bu muvazene?" derken biraz daha derin düşünebilseler yeridir.

Atom Enerjisi Komisyonu

Bütün dünya memleketlerinden önce davranarak 3 Mayıs 1955 de Amerika Birleşik Devletleriyle ilk Atom Anlaşmasını imzaladığından beri (FORUM Cilt 3, Sayı 28, S. 15) Hükümetin atom enerjisi sahasındaki ilk kayda değer faaliyet teşebbüsü, memleketimizde de bir Atom Enerjisi Komisyonu'nun kurulması için son haftalar zarfında yapılan çalışmalar olmuştur. Gerçi, Ağustos 1955 de Cenevre'de toplanan Milletlerarası Atom Enerjisi Konferansına usulen ve sükûtu muhafaza etmek suretiyle iştirak edilmiş, Amerika'da Agonne National Laboratory'de açılan ikinci Reaktör Teknolojisi Kursuna 4 fizikçi ve mühendis gönderilmiş, Barış İçin Atom Sergisi mü-nasebetiyle atom hakında güzel sözler söylenmiş ve nihayet İstanbul Üniversitesi ve Teknik Üniversite'nin müştereken çalıştıracakları ilk reaktörün arsasının satın alınması ve binanın kurulması için bir meblâğ Teknik Üniversitenin 1956 Bütçesine konulmuştur. Fakat bütün bunlar, ne içinde yaşadığımız devrin süratine ne de mevzuun memleketimizin istikbali için taşıdığı büyük ehemmiyete uygun bir faaliyetin başladığına işaret etmemekte idi. Bu bakımdan, atom enerjisi ile ilgili bütün çalışmaları hükümet seviyesinde ele alarak bunları koordine, teşvik ve murakabe edecek bir mercilin

kurulmasına nihayet teşebbüs edilmiş olmasını ilk ümitli hareket olarak kabul etmek yerindedir.

Küçük büyük hemen her memlekette bir Atom Enerjisi Komisyonu kurulmuştur. Böyle bir komisyonun rolü, bir yandan memleketin umumî refah seviyesini yükseltmek ve emniyetini korumak için atom enerjisinden en kısa zamanda ve en geniş ölçüde nasıl faydalanabileceğinin tesbiti (yani bir atom enerjisi siyasetinin tayini), diğer yandan bu siyasetin, gene en verimli bir şekilde, memleketin elindeki bütün imkânlardan istifade edilerek tatbikini temin etmektir. Bu yolda, mevcut devlet müesseseleri ve Üniversitelere düşen vazifeler olmakla beraber, bütün faaliyetlerin koordine edildiği merci olarak Komisyona düşen ana vazifeler de vardır. Hattâ bütün memleketlerde Komisyonlar ilmi araştırmaların büyük bir kısmını kendi kurdukları müesseselerde yaparlar.

Bizde bu nasıl olmalıdır? İşte son haftalarda Hariciye Vekâleti nevinde toplanan ilgili Vekâlet, teşekkül ve Üniversite mensupları bunu görüşmüşler ve fikirlerini ortaya atmışlardır. Öğrenildiğine göre, atılacak ilk adımın *realist* olmasına, yani bu sahada memleketimizin imkânları dahilinde ihtiyatlı hareket edilmesine karar verilmiştir. Hazırlanan Kanun tasarısına göre Atom Enerjisi Komisyonu, "imkân ve lüzüm hasıl oldukça" yeni müesseselerin kurulmasına teşebbüs edecektir. Normal olarak Komisyonun çalışmaları, Üniversitelerde ve diğer devlet teşekküllerinde yapılacak faaliyeti tanzime inhisar edecektir. Derhal ilâve etmek gerekir ki, herkesin ümidi Komisyonun devlet adına bu faaliyet sahasını genişletmek ve zenginleştirmek yolundaki liderlik vasfını hemen kazanması ve bu vasfı kaybetmemesindedir. Yoksa Komisyon, sadece tanzim edeceği çalışmaların yapılmasını beklerse, veya bu çalışmaları yapacak müesseseler Komisyonun faaliyetini kendi işlerine müdahale sayarlarsa netice elde edilemez.

Atom enerjisinden bir memleketin faydalanabilmesi için ilk yapılacak işin, yeni teknolojiyi memlekete mal edecek ilim ve teknik personelinin yetiştirilmesi olduğunda şüphe kalmamıştır. Bu ihtisas eğitiminin temelleri ise lise ve üniversitelerimizde atılacaktır. Bundan sonra, yabancı memleketlerdeki hususî kurs ve stajlarda elde edilecek bilgi ve daha sonra da, gene memleketimizde kurulacak fizik, kimya, biyoloji, ziraat ve tıp sahalarında araştırma tesislerindeki çalışmaların vereceği tecrübe, bu personelin yetiştirilmesini temin edecektir.

Memleketimizde uranyum ve thorium'un geniş ölçüde aranması için de bir personel yetiştirme programına ihtiyaç vardır. Nihayet atom enerjisinin memleket ekonomisinde oynayacağı en mühim rol memleketin elektrikleştiril-

mesindeki rolüdür. Reaktör mühendislerinin, kimyagerlerin ve metallürjistlerin yetiştirilmesi lâzımdır.

Bütün bu yetiştirme programlarının kendiliğinden ve büyük mali fedakârlıklara katlanmadan başarılabileceğini zannetmek hazin bir safdillik olur. Bunları yapmamak ise Atom Devrine giren dünyada *geri memleket* olmayı kabul etmek demektir. Komisyon, hükûmete bu yollardan birini seçmek imkânını yakında verecektir.

Yakı doğudaki Yeni Gelişmeler ve Kıbrıs Meselesi

Yakındoğu son haftalarda önemli hâdiselere sahne olmaktadır. Ürdün Kralının Glubb Paşayı azletmesi Arap memleketlerinde Batı ile işbirliği ve Bağdat Paktı taraftarlarına yeni ve acı bir darbe indirmiştir. Türkiye ve İngiltere tarafından, bazen tazyik, bazen iltifat yoluyla Suriye, Lübnan ve Ürdün üzerinde yapılan teşebbüsler, evvelâ Suriye'de, sonra Lübnan'da başarısızlığa uğramıştır. İngiliz tesirinin en kuvvetli olduğu Haşimi Ürdün'de, Cumhurbaşkanımızın bu memleketi ziyaretiyle birlikte başlayan hâdiseler, (bu arada, İngiltere İmparatorluk Genel Kurmay Başkanının Amman'a neticesiz seyahati), Haşimi Irak üzerinde de kuvvetli tesirler doğurabilir. Irak halkının ekseriyetinin Bağdat Paktına hâhişkâr olduğu muhakkak değildir; kaldı ki ne bu memleket halkı, ne de Nuri Sait Paşa Hükûmeti kendilerini Arap halkı oyundan tamamen ve devamlı surette tecrit edemezler. Öyle anlaşılıyor ki Bağdat Paktının imzasından sonra, Türk ve İngiliz diplomasipleri, arap halk ekseriyetini küçümseyerek daha ziyade Hükûmetler ve zümreler üzerinde tesir icra etmeye çalışmışlar ve bu yolda da bir hayli acele ederek halkın büyük ekseriyetinde öteden beri birikmiş olan Batı aleyhtarı aşırı milliyetçilik hislerini yatıştırarak bir usul kullanamamışlardır. Bu vaziyette,

Bağdat Andlaşması Teşkilâtı, şimdiki hâlde daha ziyade, Türkiye-İran-Pakistan zincirine dayanır gibi görünmektedir. Bu hâdiselerin, Birleşik Amerika'yı, Bağdat Paktın ona iltihak etmeksizin desteklemek siyasetinde sebata teşvik edeceği de söylenebilir. Birleşik Amerika'nın, ayrıca, üslerine müteallik mukavelenin uzatılmasını sağlamak için Suudi Arabistan'ı idare etmek ihtiyacını duyduğu da görülmektedir.

Glubb Paşa'nın azlinin İngiltere'yi Kıbrıs'ta sertleşmeye sevk etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Gerçekten, Ürdün'deki hâdiselerden sonra İngiltere'nin Yakındoğudaki son sağlam istinatgâhı olarak Kıbrıs kalmıştır. Hem bu mülâhazayla, hem de İngiliz İmparatorluğu fikrinin uğradığı bu son darbeden pek tedirgin olan Muhafazakâr Partisi mensuplarını teskin etmek maksadıyla Başbakan Eden'in Başpiskopos Makarios'u sürgüne göndermeyi muvânk bulduğu tahmin olunabilir.

Kıbrıs'ta, iki tarafın da karşılıklı bir kuvvet denemesine giriştikleri anlaşılmaktadır. Başpiskoposun menfaya gönderilmesinden sonra Ada'da tethiş hareketlerinin artması beklenebilir. İngiliz İdaresi tethiş hareketlerini bastırabildiği takdirde Makarios'un İngiliz tekliflerinin son aldığı şekle yanasmaması, aksi halde İngilizlerin Başpiskoposa istediği tâvizleri vermek suretiyle muhtariyeti gerçekleştirmeleri kabildir. Başpiskoposun, İngilizleri zorlayarak gâyesine bir an evvel varmak için kendi tevkifine bile bile yol açmış olması da mümkündür. Ancak herhalde, yeni başlayan bu kuvvet denemesinin ne kadar zaman süreceğini şimdiden kestirmek kabül olamaz. Makarios'un müzakerelerde gösterdiği sertlik de, İngilizlerin kendisini tevkif etmeleri de muhakkak ki İngiltere'de ve hür dünya efkârı umumiyesinde şiddetli tenkidlere hedef teşkil edecektir. Bu itibarla, bir kompromiye varmaları için iki taraf nezdinde de teşebbüslerde bulunulacağını sanıyoruz.

Türkiye için şimdilik yapılacak şeyin, hâdiselerin inkişafını beklemek ve Yakındoğu bölgesinde belirmeye başlayan uzun vâdeli temayüller ve bu temayüller muvacehesinde gerekli olabilecek politika ayarlamaları üzerinde düşünmek olduğu kanaatindeyiz.

Saçlarınızın Yerini Hiç Bir Şey Tutmaz

KAŞINTI VE KEPEKLERİ YOK EDEN, SAÇLARINIZIN DÖKÜLMESİNİ ÖNLEYEN SAPIKSİN KAT'I BİR TEDAVİDİR

S A P I K S İ N

BÜTÜN ECZANE VE PARFÜMÖRİLERDE SATILIR.

İncelemeler

Türk Basınının Kaderi

Turhan Feyzioğlu

"Basının dizginlerini biraz gevsetecek olsam, üç aydan fazla iktidarda kalamam"

Napolyon (1)

İleri, müreffeh ve hür diyarlara bakınız. Bir de "muasır medeniyet seviyesinin" altında yaşayan memleketlere göz atınız. En başta göze çarpan farklardan biri, basın adı verilen müessesenin millî hayatta işgal ettiği yerdir.

UNESCO'nun yayınladığı 1952 yılına ait istatistiklere göre (2), İngiltere'de günlük gazetelerin topyekûn sürümü 31.000.000 dur: bin kişiye günde 615 gazete nüshası isabet eder. Yani her eve bir kaç gazete..

İskandinav deomkrasilerine, A. B. D. ne öteki batı memleketlerine nazarlarınızı çeviriniz: günlük gazetelerin sürümünden 1000 kişiye isabet eden miktar, Norveç'te 496, İsveç'te 490, Belçika'da 383, Danimarka'da 381, A. B. D. de 353, İsviçre'de 299, Batı Almanya'da 263, Hollanda'da 249, Fransa'da 240, İtalya'da 196'dır.

Yunanistan'da bu rakam 71'e, Türkiye'de ise 32'ye düşmektedir. (3) Türkiyede bin kişiye isabet eden gazete sürümü bir çok Asya ve Yakın Doğu memleketlerinden de düşüktür: Japonya'dakinin onda biri, İsrail'dekinin beşte biri kadardır. Lübnan ve Kıbrıs'takinin yarısından azdır. Suriye (bin kişiye 44) ve Seylân (bin kişiye 38) dahi, bu hususta bizden ileridir.

Bin kişiye isabet eden günlük gazete sürümü bakımından bizden daha geride kalan memleketler arasında Filistin (24), Irak (21), Çin (18), Ürdün (12), Hindistan (8), Endonezya (7), İran (6), Pakistan (2), Suudi Arabistan (2), Afganistan (1) göze çarpmaktadır. İngilterenin 615 i ile Suudi Arabistan'ın 2 si ve Afganistan'ın 1 i arasındaki uçurum cidden düşündürücüdür.

Basının gelişmesine tesir eden çok çeşitli kültürel ve iktisadî âmiller vardır. Fakat bu yazıda bilhassa üzerinde durmak istediğimiz basın hürriyetinin, bu gelişmeye tesir eden en mühim âmillerden biri olduğu şüphe götürmez.

(1) Nakleden J. Donnedieu de Vabres, *L'organisation de l'Etat*, Paris Siyasi İlimler Enstitüsü dersleri, fasikül I, s. 202.

(2) Basic Facts and Figures, Unesco, 1954.

(3) Mukayese imkânı olsun diye, bütün memleketler için aynı yıla ait rakamların alındığını; fakat 1952 den bu yana kesin rakamı bilmemekle beraber - memleketimizde gazete sürümünün biraz yükselmiş olduğunu hatırlatmak isteriz.

Yeni harflerin kabulü ve - yetersiz de olsa - eğitim alanındaki gayretler, Türkiyede okuma yazma bilenlerin nisbetini harekete getirmiştir. Cumhuriyetin ilk devirlerinde sık sık çıkan kanunlarla, gazete kâğıtları, matbaa malzemesi gümrük resminden muaf tutulmuş, hatta basını teşvik edici "prim"ler dağıtılmıştır. Bu suretle, hürriyetsizlik ve taassup yüzünden matbaanın yurdumuza 300 yıl gecikme ile girmesinden doğan zararlar telâfi edilmek; ilk hakiki gazeteye 15. yüzyılda kavuşan Avrupa ile, ilk gazeteye 19. yüzyıl ortalarında kavuşan memleketimiz arasındaki mesafe kapatılmak istenmiştir. Fakat, yüz yılı aşan tarihi boyunca, Türk basınının en çok mahrum kaldığı ve hasret çektiği şey hürriyet olmuştur.

Bütün bu tarih boyunca, Türk basınının gerçekten hür olabildiği yılların sayısı nihayet iki elin parmakları ile sayılabilecek kadar azdır. Türkiyede politikacının mı basından, basının mı politikacıdan şikâyet hakkı olduğunu düşünürken, hür kalemin ve hür düşüncenin bu memleket tarihinde ne derece baskı gördüğü asla unutulmamalıdır.

Seviyeli basın, seciyeli basın istiyor-sak, evvelâ hür basına katlanmasını bilmeliyiz; basın mensuplarının, kalemlerini satmadan ve eşit şartlarla kâğıt, mürekkep, ilân alabilecekleri bir hukuk nizamı kurulmalıdır.

Atatürk, basın hürriyetinin kötüye kullanılmasına karşı en iyi çarenin bizzat basın hürriyeti olduğunu söylemişti. Ne çare ki, bu memlekette Atatürk devri de, hele sonlarına doğru, basından gerçek hürriyeti esirgemmiştir.

Memleketimizde basınıla ilgili ilk ana metin 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesidir. Bu nizamname basına hürriyet sağlamakla uzaktı. Fakat çok geçmeden, 1864 nizamnamesini de aratacak yeni kararnamele basın hürriyetini büsbütün yok etti. Abdülhamid idaresi altında, basın ko-yu bir sansürün esiri oldu. Rafa kaldırılmış olan Kanunu Esasi'deki "matbuat kanun dairesinde serbesttir" sözü hiç bir değer taşımıyor, basınıla ilgili nizamname ve kararnamele bu serbestiden eser bırakmıyordu. Teodor Kasap adlı bir gazeteci, basını elleri ayakları bağlı bir adam şeklinde gösteren bir karikatür neşredip, altına "matbuat kanun dairesinde serbesttir" diye yazdığı için, hapse mahkûm olmuştu.

Bu devirde, yurtsever ve hürriyetsever aydınlar (Namık Kemal, Ziya Paşa, Ağâh

efendi, Ali Suavi, Ahmed Rıza, İshak Sü-kûti, Abdullah Cevdet ve daha bir çokları) yabancı ülkelere sığınıp fikirlerini orada çıkardıkları gazete ve dergilerle yaymağa mecbur oldular.

İkinci Meşrutiyetin ilân edildiği gün, İstanbul gazetecileri, kendi aralarında gazetelerini sansür memurlarına göstermeden basmak kararını verdiler ve yıllarca fikirleri değil, bazı tehlikeli sayılan kelimeleri bile gazetelerden kovmuş olan kara sansürü, fiilen tanımamak suretile kaldırdılar. Sansürün kalktığı 24 Temmuz gününü bugün de "Gazeteciler Bayramı" olarak kutlayan Türk basını, İkinci Meşrutiyetin ilk yıllarında rahat bir nefes aldı ve hayret verici bir gelişme gösterdi. Kanunu Esasi tâdil edilerek, basınıla ilgili maddeye sansürü men eden sarif bir ibare eklendi. (Bugün yürürlükte olan 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu'na, sansürü men eden bu hüküm aktarılmıştır).

İkinci Meşrutiyet devrinde, "Kanunu Esasi" değişikliğine muvazi olarak, 1909 tarihli bir Matbuat Kanunu yapılarak, tarihimizde ilk defa basın hürriyete kavuşturuldu. Ne yazık ki, aradan bir kaç yıl geçmeden "Hürriyet Kahramanı" İttihatçıları, verdikleri hürriyeti kısacak tedbirlefin peşinde görüyoruz. Tâdiller birbirini kovalıyor. Nihayet örfi idare (sıkı yönetim), basını demir bir çember içine almakta gecikmiyor.

Millî Mücadele yıllarında, Anadolu'da çıkan gazetelere sansür tatbik edilmemiştir. İstanbul'da ise, örfi idare ve sansür basını ezmiştir. İstanbul'un millî kuvvetler tarafından işgali üzerine alınan ilk tedbirlerden biri, örfi idarenin ve sansürün kaldırılması olmuştur.

Cumhuriyet devrinde, Meşrutiyet yadigarı Matbuat Kanununun, aldığı yaralara rağmen basın hürriyetini az çok ayakta tutabilen hükümleri 1931'e kadar yaşamıştır. 1931'de, Cumhuriyet devrinin ilk Matbuat Kanunu çıkmış ve bu kanunla basın hürriyeti ciddi bir darbe yemiştir. Hükûmete gazete ve dergileri geçici olarak kapatmak selâhiyetini veren *ellinci madde*, kanunun en ağır hükümlerinden biridir. 1934'de yapılan bir tâdil ile, o zamana kadar sadece yabancı memleketlerde çıkan matbu eserlerin ithalini ve dağıtılmasını men etmek yetkisine sahip olan hükümet, Türkiyede çıkan eserleri de toplatmak imkânına kavuşmuştur.

Fakat basın hürriyetine Cumhuriyet devrinde vurulan en ağır darbe, 27 Haziran 1938 tarihli kanunla Matbuat Kanunu'nda yapılan değişikliklerdir. Bu değişikliklerden sonra, Türkiye'de idareden müsaade (Ruhsatname) almaksızın gazete ve dergi çıkarmak imkânsız hale gelmişti. (9 uncu madde).

Gazete ve mecmua sahiplerinde, neşriyat müdürlerinde, muhbir, muhabir, muharrir, ressam gibi basın mensuplarında ağır şartlar aranıyor ve bu şartlar arasında "Sui şöhret eshabından olmamak" gibi, iktidar tarafından maksatlı bir şekilde tefsir edilmeğe müsait olanları vardır (madde 12, 21).

Siyasi gazete ve dergi çıkarmağı güçleştiren, dergi çıkaranları siyasi bahislere

74 dokunmaksızın sadece sanat ve edebiyat konuları ile uğraşmaya sevkeden bir tedbire baş vurulmuştu: Siyasî gazete ve mecmua çıkaranlardan, o devre göre ağır sayılabilecek miktarda teminat akçesi isteniyordu (M. 11).

Bu değişikliklerle bir arada ve aynı günde çıkarılan (Basın Birliği Kanunu) faşist İtalya'dan ve Hitler Almanyasından ilham alarak, basın mesleğini bir nevi korporasyon disiplini içine sokmuş ve basın hürriyetinin büsbütün yere serilmesini kolaylaştırmıştır.

Yine aynı günlerde bir Cemiyetler Kanunu (3512 sayılı kanun) çıkarılmıştı. Siyasî ve gayri siyasî cemiyetlerin kurulmasını idarî müsadde (tescil) usulüne tabi tutan ve birçok hükümleri ile cemiyet kurma hürriyetini kökünden kaldıran bu kanunun Basın Birliği Kanunu ve Matbuat Kanunu tadilleriyle aynı zamanda çıkarılması, bir tesadüf eseri değildi. Tablo tamamlanıyor, saltanata, istibdada ve yabancı emperyalizmine karşı ayaklanmadan doğan bir rejim, "Kuvayi Milliye ruhunun" ve demokratik havanın eriyip gitmesi ile, keyu bir diktatörlük manzarasına bürünüyordu. (1938'in yaz aylarında vuku bulan bu bariz kaymanın, unumiyetle sanıldığının aksine olarak, aynı yıl husule gelen Cumhurbaşkanı değişikliğinden sonra husule gelmediğine dikkati çekmek isteriz. Gerçekten, bu aylar Atatürk'ün hasta olduğu ve devlet işleriyle az ilgilenebildiği; İsmet İnönü'nün ise Başbakanlıkta ve iktidardan uzak tutulduğu günlere rastlar.)

777 Haziran 1938 den sonra, Türkiye'de, Basın hürriyeti 1946 ya kadar çok uzak bir hayalden ibaret kaldı. Harp yılları boyunca, matbuat kanununun ağır hükümlerine örfi idare baskısı da eklendi.

777 1945 den itibaren, bilinen şartlar içinde, demokratik hayata doğru geçişi sağlayan değişme başladı. 1946 seçimlerinden önceki ve sonraki aylarda, demokratik bir idare tarzına doğru mühim adımlar atıldı. Üniversitelere muhtariyet tanıyan kanun kabul edildi. Cemiyetler Kanunu değiştirilerek cemiyet ve siyasî parti kurmağı son derece kolaylaştıran liberal esaslara (Beyanname usulüne) dönüldü. İçtimaatı Umumiye Kanunu aynı istikamette değiştirilerek toplantı hürriyeti sağlandı. Bu arada, muhalefet partilerinin katıldığı ilk seçim olan 1946 seçimlerinden önce, 13 Haziran 1946 tarihli 4935 sayılı kanunla, hükümete gazete kapatmak selâhiyetini veren meşhur *ellinci madde* kaldırıldı. 20 Eylül 1946 da ise, 4955 sayılı kanunla (bazı ceza hükümleri ağırlaştırılmakla beraber) Matbuat Kanununa 1938 de girmiş olan ve Basın hürriyetini yok eden hükümler ayıklandı: ruhsatname (önceden müsaade) usulü ve teminat akçesi yatırma mecburiyeti kalktı. Gazete ve mecmua çıkarmak kolaylaştı. Nihayet, Türk basınının demokrasi mücadelesini canla başla desteklemesinin de yardımı ile, 1950 de teminatlı bir Seçim Kanunu kabul edildi; yapılan serbest ve dürüst seçimler sonunda, Türk tarihinde ilk defa olarak halk oyu ile ikti-

dar değişti ve D. P. iktidarının ilk işlerinden biri, 15 Temmuz 1950 tarihli kanun ile basına karşı borcunu ödemek oldu. Bugün de yürürlükte olan 1950 tarihli Basın Kanunumuzun bazı teknik kusurları bulunsa bile, hürriyet nizamına aykırı sayılabilecek idarî tahditlere yer vermiyen iyi bir kanun olduğuna asla şüphe yoktur.

Fakat ne yazık ki, 1950 nin balayı günleri de, 1909 un hürriyet havası gibi kısa ömürlü oldu. Türk basını, 1946 da yaklaştığı ve 1950 kanunu ile kavuştuğu hürriyet sayesinde gitgide gelişmekte iken, basına müdahale şekillerinin en kötülerinden biri olan ve hem basın hürriyetini, hem de *basın ahlakını* kemiren eski bir illet bütün şiddetiyle yakasına yapıştı: *Resmî ilân*. (Bu hususta, Forum'un ikinci sayısındaki yazıya bakınız).

Bu sırada, bilhassa Kore harbi vesilesi ile ceza kanununun meşhur 161 inci maddesine yepyeni bir canlılık asıldığı; tevkiflerin ve Askeri mahkemede yargılamaların birbirine kovaladığı görüldü. Bir müddet sonra, basın mensuplarının yakalarının "mecburi tevkif"ten kurtaran ve Askerî mahkemelerin selâhiyetine son veren tadiller havayı hafifletmeye muvaffak oldu ise de, bakanlar aleyhine işlenen suçlarla ilgili ceza kanunu maddesi ağırlaştırıldı. Tam 1954 seçimleri arifesinde ana muhalefet partisini matbuasız ve gazetesiz bırakan bir hususî kanun çıkarıldı. Seçimlere gidilmeden önce, bazı yeni basın suçları ihdas eden ve cezaları çok ağırlaştıran 9 Mart 1954 tarih ve 6334 sayılı kanun kabul edildi. Yüzyıl hasretten sonra artık hürriyete kavuştuğunu sanan Türk basını yeniden yaralanmıştı.

6334 sayılı kanunun müzakeresi sırasında, ispat hakkını tanıyan bir fıkranın ilâvesi Adalet Komisyonunca kabul edilmiş iken, "tekriri müzakere" yapılarak bu fıkraya çıkarıldı. Her ne kadar bu kanun Ceza Kanunumuzun 481 inci maddesi ile tanınmış olan mahdud ispat hakkını kaldırmış sayılamaz ise de, 16 Mart 1949 tarihli İstiylnymı(5)ak(tışş shrdlu emföyp shrdlu İçtihadı birleştirme kararı bu suretle yürürlükte bırakılmış oluyordu.

Muhallif ve tarafsız basın döviz ve kağıt tahsislerinde de, tıpkı resmî ilân dağıtımında olduğu gibi, objektif ölçülere göre değil, siyasî tercihlere göre hareket edildiğinden müşteki idi.

Yalnız basın hürriyetinin değil, bütün hürriyetlerin ayrılmaz bir parçası ve garantisi olan "*hâkim teminatı*" da - tek parti devrinden kalma noksanları tamamlanacak yerde - büsbütün baltalanınca, (4) Basına yeni bir darbe indirilmiş oldu.

Görülüyor ki Türk basını, doğduğu gündün bu yana istikrarlı ve devamlı bir hürriyet rejiminin yükseltici, olgunlaştırıcı havasından mahrum kalmıştır. Buna rağmen, hiç kimse, Türk basınının 1946 dan bu yana demokrasi davasına yaptığı hizmeti inkâr edemez. *İnkılabımızın parça parça yapılan demagojik tâvizlerle günlük politikaya feda edilmesini önlemek hususunda da, basınıamız genel olarak övülebilecek bir hassasiyet göstermiştir.*

Basın hürriyetine verilen değer, bir rejimin çehresini tayinde en emin ölçütlerden (kıstas) biridir. Demokrat düşünüşe gerçekten sahip devlet adamı örneği olarak, uğradığı binbir iftiraya rağmen, tam ve kusursuz bir basın hürriyetinin müdafii olan Jefferson gösterilebilir. Mahkemesi, hükümeti olmıyan bir memlekette yaşayabileceğini, fakat hür bir basını olmayan bir memlekette yaşayamayacağını söyleyen bu devlet adamı, şu hakikati berrak bir şekilde görmüştü: hür münakaşa, serbest murakabe olmıyan yerde en iyi müesseseler bile zamanla tefessüh eder; en aklı başında devlet adamları bile, frensizlik ve kontrolsüzlük yüzünden, keyfi bir idareye doğru kayabilirler.

Anayasanın değiştirilmesi bahis konusu olan şu günlerde, Türkiye'de basın hürriyetini teminat altına alacak ve yazboz tahtası olmaktan kurtaracak esaslar araştırılmalıdır. Kanaatimizce, 1909 da Kanunu Esasî'ye sansür yasağının sarahaten derc edilmesinin ve 1924 tarihli anayasa da aynı yasağın yer alması faydalı olmuştur. Bazı yabancı memleketlerin anayasaları, gazete ve dergilerden teminat akçesi istenmesini de men eder (Belçika anayasası, madde 18; İsviçre'nin Vaud kantonu anayasası, madde 7). Müstakbel anayasamızda, sansür yasağı ile beraber, teminat akçesi, ruhsatname, gazete ve dergilerin idarî ve siyasî kararlarla kapatılması veya toplatılması, devlet kontrolü altında ihtihakı mecburi bir basın birliğinin kurulması, hükümet tarafından iktisadî baskı veya itma tedbirlerine başvurulması gibi usuller de sarahaten men edilmelidir. Bu konuya tekrar döneceğiz.

(4) 21 Haziran 1954 tarihli ve 6422 sayılı kanunla, T. C. Emekli Sandığı Kanununun 39 uncu maddesi, bilhassa Temyiz Mahkemesi üye ve başkanları gibi mesleğe emek vermiş hâkimlerin teminatını yok edecek bir şekilde sokuldu. Bu konuyu Forumun 20 ve 21 inci sayılarında incelemiştik.

KAVAKLIDERE
Yakut Damlası

Sovyet Siyasî Düşüncesinde Bir Yenilik Var mı?

— 20 inci Komünist Partisi Kongresi Munasebetiyle —

Şerif MARDİN

İki hafta evvel cereyan eden Sovyet Birliği Komünist Partisi 20 inci Kongresinin uyandırdığı akisler halâ devam etmektedir. Komünist Parti Sekreteri Nikita Kruşçev'in kongrede irad ettiği nutuk bilhasşa Garb siyasî mehafilin merakını uyandırmıştır. Kruşçev bu nutkunda takib edilmesi gereken Komünist doktrine dair açıklamalarile Sovyet Rusyada Stalinin ölümünden sonra teessüs eden siyasî muvazenede bir kilit mevki işgal ettiğine dair deliller vermiş bulunmaktadır. Umumiyetle Kruşçev'in, nutkunda temas ettiği doktrin meselelerinin ele alınış tarzından çıkarılacak neticeler hakkında kesin bir mütabakata varılmamıştır. Ancak şimdiye kadar basına akseden yorumlar Leninist - Stalinist dış münasebetler doktrininin bazı prensiplerinin inkâr edilmiş olmaları hususu üstünde durmaktadırlar. Bu "eskiyi inkâr etme" cephesi üzerinde durmanın ise mühim mahzurları vardır. Aslında Kruşçev'in sözlerini 180 derecelik bir dönüşün ifadesi telakki etmek yanlış olur.

Kruşçev'in ifadelerinin kıymetlendirilmesi ve hakiki manâlarının ortaya çıkması ancak bu mevzuda evvelce söylenmiş olanları ve Sovyet Rusyanın hareket hattının, umumî esaslarını tesbit edip Kruşçev'in sözlerle karşılaştırmak suretile mümkündür. Bu denemede böyle bir metodun kullanılmasına ne gibi neticeler elde edilebileceği incelenektir. Bir kerre Kruşçev'in Rusyanın dış münasebetleri hakkında söylediklerini tesbit edelim. Kullandığı ifade aynen şöyledir:

"Beraber yaşama prensibi gittikçe daha geniş bir beynelmilel muhitte kabul edilmektedir.

"Ve bu (da) mantığa uygun bir harekettir, zira bugünkü vaziyet muvacehesinde başka çıkar yol yoktur. Filhakika iki yol mevcuttur ya sulhane beraber yaşama (co-existence) veya tarihin en tahripkâr harbi. Üçüncü bir şık mevcut değildir.

"Değişik sosyal sistemlere mâlik olan memleketlerin (arasındaki münasebetlerin) münhasıran yan yana yaşamak (tan ibaret) olabileceğine inanmıyoruz. Daha yakın münasebetlere doğru, (bu memleketlerin) birbirlerine daha çok itimat etmelerine doğru, bir gelişme olmalıdır.

"Hatırlanacağı üzere, emperyalizm baki kaldığı takdirde harplerin kaçınılmaz (bir zaruret) olduğunu ileri süren bir Marksist - Leninist temel kaide mevcuttur.

"Kapitalizm bu dünyada baki kaldıkça, kapitalist monopollerin menfaatlerini temsil eden irticaf kuvvetler, harp, macera ve tecavüz uğrunda didinmeğe devam edeceklerdir ve hatta harp açmaya karar verebilirler.

"(fakat) Harbin kaçınılmazlığı diye bir husus mevcut değildir.

Şimdi de Sovyet Rusyada bu güne kadar harbin kaçınılmazlığı mevzuunda ne gibi fikirlerin ortaya atılmış olduğunu ve

buğların Sovyet tarihinde nasıl inkişaf etmiş olduklarını tetkik edelim.

Birinci Dünya Harbinden hemen önceki senelerde Rus Marksistleri için ilk defa olarak iktidarı ele geçirmeleri ihtimali belirmişti. Binaenaleyh evvelce üstünde durulmuş olmakla beraber pek kesin bir şekilde halledilmemiş olan bir problemin cevaplandırılması icab ediyordu: komünist idaresi altında olan bir devletteki hükümet, geriye kalan devletlere karşı ne gibi bir tavır takınmalıydı?

Bu problemin teori bakımından cevabını veren, ve o zamandan bu yana Sovyet dış siyaset teorisinin ehemmiyetli bir cüzünü teşkil eden, görüşler, Lenin tarafından, *Emperyalizm: Kapitalizm'in Gelişme Safhası* ismini verdiği bir eserde açıklanmıştı (1916). Eserde müdafaa edilen tezin ana hatları şunlardı: istihsal amelîyesinin ve sermayenin gittikçe geniş birimler halinde ortaya çıkması dolayısıyla iktisadî faaliyet tekelleşip toplanmaya meylediyordu. Monopol sermayesi ismini alan bu tip sermayenin karakteristiklerinden bir tanesi bankalar tarafından idare edilmesiydi. Bankaların idare ettiği bu sermayenin ihraç edilmesi zarureti müstemlekelerin elde edilmesini intaç ettiriyordu. Ancak, müstemleke olmaya müsait toprakların hemen hepsi zaten büyük devletlerin elinde bulunuyordu. Bundan dolayı bu devletler arasındaki münasebetler birbirinden müstemleke koparmak için didişmelere inhisar edecekti. Binaenaleyh bu memleketler arasında dostluk, ittifak, mevzu bahis olamazdı.

Görüldüğü gibi, bu tezin esas, *Kapitalist devletlerin birbirleriyle mücadele* etmek zorunda olduklarıydı. Sovyet Dış politikası birçok hususlarda bu görüşten müstemlehe olmuştur. Ancak Lenin bu eserde bir hususu kesin bir şekilde açıklamıyordu: Komünizmin hakim olduğu bir devlete karşı diğer devletlerin ne gibi bir tavır takınmaları beklenebilirdi? Lenin, 1915-1917 seneleri arasında bu hususta söyledikleriyle, *Emperyalizm* ismindeki eserinde müdafaa ettikleri arasında bir tenakuza düştüğü tesirini bırakıyor. Zira bu senelerde şurada burada serdettiği fikirlerden bütün Garb aleminin saflarını sıklaştırıp komünizme karşı bir *müsterek harekete* geçeceğine inandığı anlaşılmaktadır.

Binaenaleyh, Komünist doktrinde başlangıçtanberi, Sovyet Dış Politikasının yönünü tayin edecek iki görüş mevcuttu ve bunlar azçok birbirinin zıddı idi. Buna ilâveten ikinci görüş, yani emperyalist devletlerin aralarında çekişmeyip kuvvetlerini Sovyet Rusyaya karşı tevcih edecekleri fikri tam bir vuzuhla ifade edilmediği için muhtelif davranışları izah için kullanılmaya müsaitti.

Sovyet Rusyanın o günden bu yana takib ettiği politikayı bu unsurlardan kâh bir tanesinin kâh diğerinin hâkim olması şeklinde izah etmek mümkündür. Meselâ 1918

ile 1921 arasında Sovyetlerin dünya ihtilâlini teşvik etmelerinde birinci görüşün, yani kapitalist dünyanın iç tenakuzlarının bu dünyayı müsait bir "av" haline getirdiği fikrinin izi mevcuttur. 1924 ten itibaren kendini gösteren ve 1927 den sonra esaslî surette yerleşen, Komünizmin evvelâ Rusyada kökleşmesi lâzım geldiği prensibinde ise, ikinci görüşün, yani kapitalist dünyayı birleştiren unsurların mevcudiyeti fikrinin ve bu unsurlara karşı koymanın en iyi çaresi kuvvetli bir komünist devlet meydana getirmek olduğu inancının izlerini görmek mümkündür. Gene Stalin zamanında gelişen ve Litvinov'un ebeliğini üstüne aldığı "iki sosyal sistemin belirli bir çağda beraber yaşmaları" prensibi ve bu temele dayanan Litvinov'un "beraber yaşama" politikası böyle bir görüşün mahsuludur. Bazı mühim taktik değişiklikleri istisna edersek bu görüşün 1941 e kadar devam etmiş olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci Dünya Harbi esnasında Sovyet Rusyanın diğer devletlerle olan münasebetlerini izah edici teoriler bir tarafa bırakılmış ve Rus halkına o anın ihtiyaçlarını karşılayacak bir Sovyet Milliyetçiliği ve şovinizmi telkin edilmiştir.

1946 senesinde hareket hattının bir daha değiştirildiğine şahit oluyoruz. 9 Şubat 1946 tarihinde irad ettiği bir nutukta Stalin yeni bir harp sonrası beynelmilel münasebetler teorisi ortaya atıyor. Görünüşte, bu teori, evvelce bahsettiğimiz ve Lenin'in *Emperyalizm*'inde serdedilen fikirlerle bir dönüştür. Meselâ Stalin'in bu nutkunda üstünde ehemmiyetle durduğu nokta, ikinci dünya harbinin bir tesadüf neticesinde ortaya çıkmadığı fikridir. Stalin'in kendi ifadesile:

"Harp, dünyadaki iktisadî ve siyasî kuvvetlerin kaçınılmaz bir neticesiydi."

Gene aynı nutkunda, Stalin ilerdeki gelişmelerden bahsederken, aynı teoriden müstemlehe olarak kapitalist sistemin mevcudiyetinin beynelmilel sahada mecburen kargaşalıklara yol açacağını, kapitalist devletlerin birbirleriyle harbe tutuşacaklarını, iddia ediyordu. Komünist liderlerinin kullandıkları "dialektik" metodun garip bir cilvesi neticesinde bu teori az sonra Lenin'in ikinci tarz düşüncesini hatırlatan bir politikaya inkilâb etmiş ve Stalin'in nutkunda kullanılan ifadeler yavaş yavaş değiştirilerek, kapitalist dünyanın mecburen sosyalist dünyaya tecavüz edeceği haline getirilmiştir. Ancak Lenin'de buna benzer fikirler bulmamız mümkünse de teorinin bu şekilde ifade edilmesinin tamamen Stalinin eseri olduğuna şüphe yoktur. Zira şimdi ilk defa olarak *Garb dünyasının sosyalist dünyaya tecavüzde bulunmak mecburiyetinde* olduğu fikri ileri sürülüyordu. "Üçüncü Dünya Harbi" teorisi böylece meydana çıkmış oldu. O zamanlar Politbüro'nun azalarından olan iktisatçı Voznezenski'nin ifadesile:

"İkinci dünya harbi esnasında milletin kanile semiren Amerikan monopol sermayesi, şimdi emperyalist ve anti-demokratik cephenin başında gelmektedir. Emperyalizm baki kaldıkça SSCB ne tevcih edilecek bir taarruz ihtimali, üçüncü bir dünya harbi ihtimali mevcuttur."

Hiç şüphesiz ki bu gibi bir teorik yenilik Stalin'in, elinde olmayarak, emperyalist bir siyasete giriştiğinin itirafıydı. Komünist teorisinde ilk defa olarak dış alemin komünist alevi ifnaya gitmeye mecbur olduğunu serdeden bir doktrini ortaya çıkarması bizzat kendisinin dış siyasete bu zaviyeden baktığını gösteriyordu.

Bu teorinin yeni bir Sovyet Emperyalizminin ifadesi olmuş olduğunu başka bir husustan da anlamak mümkündür. Lenin, kapitalist âlemin kendi kendini ifna edeceği şeklindeki düşüncesine ilâveten, bu esastan Garb âleminde her an bir proleter-

ler ihtilâli çıkabileceğini istihrac etmişti. Yeni Stalinist harp sonrası teorisinde bu husus tamamen ehemmiyetsiz bir mevkie getirilmişti. Kruşçev isminde ve o zaman daha pek bilinmeyen bir zat da bu küçümseme işini üstüne almıştı.

Stalin'in bu teorisi pek o kadar uzun ömürlü olmamıştır. Garbin bu yeni sovyet emperyalizmine karşı aldığı tedbirler Stalin'in politikasını inkıtaat uğratarak teorisinin de bir tarafa bırakılmasına sebep olmuştur. Nitekim, 1952 senesinde Stalin, daha ölmeden önce, *Sosyalizmin Ekonomik Problemleri* isimindeki eserinde birinci Leninist teoriye dönmüş ve kapitalist devletlerin birbirlerini ifna etme ihtimalini bir daha benimsemişti. Teoride yapılan değişiklik emperyalist politikasının iflâsının bir neticesiydi.

Şimdi Kruşçev'in sözlerine geelim.

Kruşçev'in ifadelerini, açıkladığımız çerçevede içinde incelersek pek de o kadar "yeni" bir düşünce tarzı olmadıkları görülür. Kruşçev, "Harbin kaçınılmazlığı diye bir husus mevcut değildir" dediği zaman aslında Stalin zamanında rağbet bulmuş olan Garbin Sovyet Rusyaya karşı muhakkak harbe müracaat edeceği teorisine yüklenildiğini göstermektedir. Evet Garb âleminin muhakkak surette Rusyaya tecavüz edeceği şeklindeki Stalinin icadı ortadan kalkmıştır Sovyet Rusyada teori ile hareket hattı arasında yakın bir mütabakat olduğundan, bu teori değişmesi Sovyet davranışının da değişeceğine işaret etmektedir. Fakat kapitalist âlemin kendinden tefessüh edeceği şeklindeki inancın ortadan kalktığı iddia edilemez ve bu inanç baki kaldıkça Sovyetlerin hareket hatlarının esası olan "fırsat kollama" ortadan kalkmayacaktır.

Sosyal Politikanın Ana Meselelerini Düşünmek Zamanı Gelmiştir.

Dr. Cahit TALAS

Memleketimizin ekonomisi genel bir istikrarsızlık içine girmiştir. Fiyatlar durmadan yükselmektedir. Bu hal sosyal politikamızın henüz bir hal çaresine bağlanmamış meselelerinin bir an evvel ele alınmasını zaruri kılmaktadır. Zira ücretler durmadan reel kıymetlerinden kaybetmektedirler. Bu sebepten ötürüdürki halen işçi için bahis konusu olan büyük mesele çalışma şartlarından ziyade yaşama şartlarıdır. En geniş anlamı ile bir ücret meselesi bahis mevzuudur.

Kollektivist bir ekonomik sisteme malik memleketlerin dışında kalan bütün memleketlerde ücret seviyeleri üzerinde müessir olan başlıca faktörlerden biri, işçilerin malik olabilecekleri kolektif müzakere kudretidir. Binaenaleyh ücretlerin ancak fizyolojik bir seviye etrafında teessüs etmesine mani olmak için takip edilmesi mümkün iki yol vardır. Bunlardan biri resmî müdahaleler yolu ile fiyat artışlarına muvazi olarak ücretlerin nominal miktarlarını yükseltmek, yani bir otomatizm tesis etmek, diğeri de işçilerin kolektif müzakere kudretlerini takviye eylemektir.

I. Ücret politikası — Genel olarak modern toplumlar içinde, hususile sınaî toplumlarda ücret işçinin yegâne gelirini teşkil eder. Binaenaleyh ücretin alimenter bir karakteri vardır. Başka bir deyimle ücret işçinin geçimi ile doğrudan doğruya alakalıdır. Hal böyle olunca ücretlerin satın alma güçlerinin korunması gerekmektedir. İstikrarsız bir ekonomi içinde böyle bir koruma zaruret halinde belirir. Bizim gibi toplumlarda, yani işçilerin bizzat kendileri vasıta ve imkânları ile ücretleri fiyatlarla ayarlamak kudretine malik olmayan cemiyetlerde Devletin muayyen bir ücret politikası olması gerekir. Böyle bir politika, fiyatlar arttıkça Devlet müdahalesi

ile ücretleri de arttırmayı tazammun eden müteharrik bir ücret sistemini talep eder. Memleketimizde böyle bir sistem, yani zaman zaman Devletin müdahalesine mevzu teşkil eden şamil bir ücret politikası şimdiye kadar mevcut olmamıştır.

II. Serbest müzakere yoluyla ücretlerin ayarlanması. — Enflasyon en derin tahribatını ücretler üzerinde yapar. Bu keyfiyet memleketimiz için hususile varidir. Zira memleketimizde işçilerin kolektif müzakere kudretleri teessüs edememiştir.

Bir memleket içinde iş gücünün korunmasına ve çalışma şartlarına müteallik muhtelif tedbirler alınabilir. Evet, çalışma müddetlerinin makul hadlere ircai lâzımdır. İş emniyetine ve işçi sağlığına müteallik tedbirler derpiş edilmelidir. Sosyal sigortalar ve sosyal servisler ihdas olunmalıdır. Hafta tatili ve yıllık ücretli izin hakkı tanınmalıdır. İktisadi şartlar, milletlerarası rekabet endişeleri ne olursa olsun çok küçük yaşlardan itibaren çocukların çalışmak üzere fabrikalara gönderilmelerini kabul etmek mümkün değildir. Fakat bu gibi tedbirlerin değerleri ve normları ne olursa olsun, işçilerin yaşama şartlarına doğrudan doğruya müessir bazı haklara refakat etmemiş oldukları takdirde kıymetlerinden geniş ölçüde kaybederler. Bahseylemek istediğimiz haklar şunlardır: 1) Teşkilatlanma hakkı, 2) Grev hak ve hürriyeti, 3) Kollektif müzakere hakkı. Şimdi işçilerin yaşama şartlarına tesirleri bakımından bu hak ve hürriyetlere kısa bir göz atalım.

1. Teşkilatlanma hakkı. — Teşkilatlanma, başka bir deyimle sendika kurma hakkı bazı işçi kategorilerine 1946 yılındanberi tanınmış bulunuyor. Medeni kanun, Cemiyetler Kanunu ve Sendikalar Ka-

nunu bu hakkın istimalini tanzim etmiştir. Fakat Sendikalar kanununu tatbik sahası dardır, sendika kurma hak ve hürriyeti ile telifi kabil olmayacak bir tarzda idarî makamlara sendikaları kontrol selâhiyeti tanınmıştır; sendikaların faaliyet sahaları vuzuhla tayin olunmamıştır. Öyle ki sendikaların en tabii ve mesru hareketleri "*siyasi faaliyet*" diye vasıflandırılarak kapatılmalarını mucip olabilir. Sendika idarecilerinin siyasi partiler ileri gelenleri ile temas aramaları, onlara sosyal politika ile alakalı görüşlerini ifade etmeleri "*siyasi faaliyet*" olarak vasıflandırılmak yolundadır. Aidatlarla ait hükümler, birlik, federasyon ve konfederasyon kurulması, milletlerarası teşekküllere iltihak konuları da daha geniş bir anlayışla gözden geçirilmeğe muhtaçtır. Sendika kurma hak ve hürriyetine vaki olacak tecavüzleri önleme bakımından Sendikalar kanununda veya diğeri kanunlarımızda sarıh hükümler yoktur. Bu hal sendikaların işçi ücretlerini gerektiği gibi koruyacak bir kuvvet iktisab etmelerine engel olmaktadır.

Bir çok memleketlerde sendikalizmin bir doktrinini vardır. Bu doktrin mutedil sosyalizmden başlayarak kolektivizme kadar gider. Bir doktrine malik sendikalizmin yanında hiçbir doktrini olmayan sendikacılıkta vardır. Birleşik Amerika sendikacılığı gibi. Bu sebepten ötürüdürki kolektif müzakere ve mukavele sistemi bu memlekette sendikacılığın dayanağını, hikmeti vücudünü teşkil eder.

Memleketimiz sendikacılığı da kuvvetini her hangi bir doktrinden almamaktadır. Fakat genç Türk sendikacılığı Birleşik Amerika Devletlerinde olduğu gibi bir kolektif müzakere sistemine de dayanmamaktadır. Kollektif mukavele aktetmek imkânlarından filen mahrumdur. Türk

sendikacılığı bu durum karşısında adefa bir boşluk içinde kalmıştır. Yönelmesi lâzım gelen yolun, yani Kollektif müzakere yolunun kapıları, grev hak ve hürriyetine malik bulunmadığından ötürü kendisine kapalıdır. Bu sebepten ötürü hakiki fonksiyonunu ifade edememektedir.

2. *Grev hak ve hürriyeti.* — Fakat sen dikalar hakkındaki kanunun ve diğer kanunlar içinde sendikalarla ilgili hükümlerin tadil edilip sendikaların gelişmesine daha müsait bir hukukî zemin hazırlanmış olsa bile grev hak ve hürriyet mevcut olmaksızın sendikaların ücretler üzerinde müessir olmalarına imkân yoktur. Zira ne kanunlar, ne başka türlü Devlet tedbirleri grev hak ve hürriyetinin temin edeceği kollektif müzakere kudretini sendikalara sağlayamazlar. Grev hakkı sendikaların gelişmelerinin yollarını ve imkânlarını hazırlar. Hiçbir memlekette grev hak ve hürriyeti sendikalar son derece kuvvetli bir durum iktisap ettikten sonra tanınmış değildir. İsviçrede grev hakkı XIX. cu yüz yılın başlarından itibaren mevcut idi. Sendika hak ve hürriyeti ise ancak 1848 Anayasası ile tanınmıştı. İngilterede 1824 tarihinde teşkilatlanma hakkı tanındığı zaman Muhafazakâr Parti çok geçmeden grev hak ve hürriyetini de tanımıştı. Fransada grev hakkı sendika kurma hakkına takaddüm eder. Misalleri uzatmak mümkündür.

Grev hak ve hürriyeti tanınmadan sendikalar hiç bir memlekette inkişaf edememişlerdir. Ve hiç bir memlekette işçi sınıfı, ücretleri fiyat artışlarına ayarlamaya yaşama ve çalışma şartlarını islah etmeğe kollektif müzakere kudretini iktisap etmeksizin muvaffak olamamışlardır. Enflasyon zamanlarında ise kollektif müzakere kudreti dahi fiyatlara muvazi bir ücret seviyesi tesis etmekte güçlüklerle, mukavemetlere maruzdur. Kollektif müzakere kudretine sahip bulunmayan işçilerin ise ücretlerini fiyatlara intibak ettirebilmeleri adeta muhaldir.

Hal böyle olunca kalkınmayı köstekler veya rahat ve huzurumuzu ihlâl eder diye iktisaden zayıf bir durumda olan geniş bir kütlenin hayat şartlarının her gün biraz daha ağırlaşmasına, bazı haklarını, hürriyetlerini ve imkânlarını tahdit etmek suretilerle müsaade etmek hakiki manasile bir sosyal politikanın mevcudiyetine delâlet eder mi?

Fakat hakikatta da işçi menfaatları ile bir memleketin umumi menfaatları arasında bir tezaad, bir ayrılık olamaz. İşçilerin, daha umumi bir tabirle çalışanların hayat şartlarında vukua gelen her salâh netice itibarile milli iktisadın seviyesinin yükselmesine müncer olur. Bir memleketin sanayinin kifayetsizliklerini, verimsizliğini telâfiyi kötü çalışma şartlarında

ve düşük bir ücret politikasında aranmak lâzımdır.

Grev hak ve hürriyeti mevzuunda bir memleket birbirine tamamilen zıt iki görüş ve anlayış karşısında bulunabilir: *Mutlak bir serbesti veya yasak.* Bizde bu son yol kabul edilmiştir. Halbuki bu iki ifratın bir de ortası mevcuttur: grev hak ve hürriyetini tanzim etmek. Bu orta yolu kabul etmekte memleketin umumi menfaatlarının haleldar olacağı keyfiyeti objektif ve ilmi bir izah tarzını kolayca bulamaz.

Mesele her yönü ile ölçülmelidir. Grev yasağı ile nenin kazanıldığı ve nenin kaybedildiği iyice tartılmalıdır. İktisadi gelişme gayretleri bir memleket halkının bütününe daha fazla refah sağlamaya hizmet ederse herkes tarafından benimsenir. Refah - şayet varsa - yaygın bir hal olmaz, büyük halk kütlelerinin sıkıntıları gittikçe artarsa kalkınma gayretleri asıl hedefinden inhiraf etmiş olurlar.

Artık ana sosyal meselelerimiz, davalarımız üzerinde düşünmek ve faaliyete geçmek zamanı gelmiştir. Bir memleket için sosyal huzur ve barış kadar lüzumlu pek az şey vardır. Halkın bir kısmının kendi derdleri ile alâkadar olunmadığına kanaat getirmesi, geçinme sıkıntılarının iktisaden zaten zayıf ve himayeye muhtaç nüfus kategorileri için had bir dereceye varması bir memleketin umumi menfaati ile bağdaşabilir mi?

Son İktisadi Gelişmeler

SON İKTİSADİ GELİŞMELER

Bu defa son olarak 1954 aylık ortalamaları verilmektedir. Gelecek iktisadi müş'irler tablosunda 1955 yılı aylık ortalamaları verilmiye başlanacaktır. Aynı zamanda gelecek defa müş'irler tablomuzda nesredilmekte olan rakamlara göre 1955 yılındaki umumi iktisadi durum üzerinde durulacak ve 1954 yılı ile mukayeseleri yapılacaktır.

İSTİHSAL:

İstihsal rakamları aralık ayı durumunu göstermektedir. Aralık ayında ham çelik, bakır ve yün ipliği istihallerinde tedrici düşmeler, diğer sahalar da ise tedrici yükselmeler olmuştur. Geçen yılın aynı ayı ile mukayese edildiğinde çimento, ham demir pamuk ve maden kömürü istihallerinde fazlalıklar, diğerlerinde ise düşmeler müşahade edilmektedir. Maden kömüründe son aylarda devam edegelen artış bu ay da 16,4 bin ton olarak deyam etmiştir.

İNŞAAT:

İnşaat rakamları eylül ayı durumunu göstermektedir. Alınan ruhsat adedinde geçen yılın aynı ayına göre 243 adetlik bir düşme vardır. Geçen aya göre ise 88 adetlik bir artma görülmektedir. Geçen yılın aynı ayları arasındaki artma ise 965 idi.

ULAŞTIRMA:

Ulaştırma sektöründe deniz yollarına ait yeni malûmat alınmamıştır. Bu sebep-

le geçen ayın rakamları aynen verilmektedir. Demiryolları vasıtası ile taşınan yük miktarında geçen aya nazaran 142 bin tonluk bir azalma görülmektedir. Geçen yılın aynı ayları arasında da bir azalma kaydedilmiştir.

ÇALIŞMA:

Bir kaç aydır yeni rakamlar veremediğimiz çalışma durumu için bu defa yeni rakamlar verilebilmektedir. Çalışma durumuna ait rakamlar eylül ayına aittir. Bundan önceki aylarda temmuz durumu görülmekte idi. Eylül ayında çalışma yerleri 300 adet artmış görülmektedir. İşçi sayısında ise ağustos ayına nispetle 15 binlik bir artma görülmektedir. Bilindiği gibi işçi sayısına ait rakamlar sigortalı işçi sayısını göstermektedir. Onun için bu rakamlara dayanarak memleketimizdeki genel istihdam durumu hakkında her hangi bir şey söylemek yoktur.

FIYATLAR:

Fiyatlarda Ocak ayında yine hiç te azımsanmayacak artışlar kaydedilmiştir. Son iki aydır Ankara geçinme endeksinde İstanbulkine nazaran daha sür'atli bir artış görülmektedir. Ocak ayında İstanbul geçinme edeksinde 2,5, Ankara geçinme endeksinde 4,1 ve toptan eşya fiyatları endeksinde 3,2 puanlık artmalar olmuştur.

DIŞ TİCARET:

Aylardan beri ilk defa olarak İthalatımızdan fazla ihracat yapılmış durum-

dayız. Bu ayın ihracatı ithalatından 20,2 milyon lira fazladır. Ocak ayı içinde ihracatın ithalattan bu kadar fazla görünmesine rağmen aralık ve ocak ayları ihracat durumları mukayese edildiğinde ocak ayı ihracatında aralıkta nispetle 9,1 milyon liralık bir düşme olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum esas itibariyle, fazlaman, ithalatın kısılmasından ortaya çıktığını göstermektedir.

PARA:

Geçen ay tedavül hacminde 82 milyon liralık bir azalma olmuştur. Şubat ayında ise 21,2 milyon liralık bir artış kaydedilmiştir. Merkez Bankasının aktif kalemlerindeki değişmeler ise şu şekildedir; Haizne Kefaletini Haiz bonolar cüzdanında 20,9 milyon liralık bir artış, Ticari ve Zirai Senetlerde 44,3 milyon liralık bir azalma, Hazineye kısa vadeli avanslarda 36,4 milyonluk bir artış.

Altın ve döviz borçlarımızda 30,8 milyon liralık bir azalma kaydedilmiştir. Fakat hala altın ve döviz mevcudumuz (—330,7) milyon liradır.

Ay sonunda altın ve dolar fiyatlarında cüz'i gerilemeler olmuştur.

KREDİ ve MEVDUAT:

Kredi, mevduat rakamları kasım ayına aittir. Kredi artışları bu ayda da devam etmiştir. En büyük artış ziraî kredilerde görülmektedir. Ticari kredilerde 1,5 milyonluk küçük bir azalma kaydedilmiştir.

FORUM'UN İKTİSADİ MÜŞİRLERİ

SEKTÖRLER	Ünite	1954 Aylık Ortalama	Geçen yıl bu ay	Bir evvelki ay	Halihazır bilinen en son ay	En son aya göre		
						1954 farkı	Geçen yıl bu ay farkı	Bir evvelki ay farkı
I. İstihsal :								
Linyit (Devlet)	1000 Ton	138,1	153,2	141,1	145,7	+ 7,6	- 7,5	+ 4,6
Maden Kömürü	1000 Ton	475,9	505,3	480,2	496,6	+ 20,7	+ 8,7	+ 16,4
Çimento	1000 Ton	59,0	72,0	71,0	75,0	+ 16,0	+ 3,0	+ 4,0
Ham demir	1000 Ton	16,3	16,7	17,4	17,7	+ 1,4	+ 1,0	+ 0,3
Ham çelik	1000 Ton	14,1	17,3	17,3	16,6	+ 2,5	- 0,7	- 0,7
Bakır (Devlet)	1000 Ton	2,1	2,2	2,7	2,1	-	- 0,1	- 0,6
Pamuk ipliği (Devlet)	1000 Ton	1,9	1,8	2,2	2,3	+ 0,4	+ 0,5	+ 0,1
Yün ipliği (Devlet)	Ton	404	564	328	316	- 88	- 248	- 12
II. İnşaat :								
Bina ruhsatları	Adet	4281	5722	5391	5479	+ 1198	- 243	+ 88
Yüz ölçümü	1000 m2	580,4	607,7	640,1	583,1	+ 2,7	- 24,6	- 57,1
Kıymet	Milyon TL.	65,5	64,6	84,5	76,6	+ 11,1	+ 12,0	- 7,9
III. Ulaştırma :								
Taşınan yük D. Y.	1000 Ton	909	1063	1441	1299	+ 390	+ 236	- 142
Taşınan yük Dz. Y.	1000 Ton	86	88	102	70 (1)	- 16	- 18	- 32
IV. Çalışma :								
İş yerleri sayısı	1000 Adet	18,4	18,0	19,7	20,0	+ 1,6	+ 2,0	+ 0,3
İşçi sayısı	1000 Adet	369,8	429,7	453,2	468,2	+ 98,4	+ 38,5	+ 15,0
V. Fiyatlar :								
Geçinme - İstanbul	1948 = 100	123	127,2	146,6	149,1	+ 26,1	+ 21,9	+ 2,5
Geçinme - Ankara	1948 = 100	122	128,0	148,5	152,6	+ 30,6	+ 24,6	+ 4,1
Toptan eşya	1948 = 100	118	122,6	135,6(2)	138,8	+ 20,8	+ 16,6	+ 3,2
VI. Dış Ticaret :								
İthalât	Milyon TL.	111,6	100,5	107,9	77,1	- 34,5	- 24,3	- 30,8
İhracat	Milyon TL.	74,8	73,6	106,4	97,3	+ 22,5	+ 23,7	- 9,1
VII. Para :								
Tedavül hacmi	Milyon TL.	1474,1	1566,3	1926,4	1947,6	+ 476,5	+ 381,3	+ 21,2
Altın ve döviz mevcudu	Milyon TL.	- 9,3	- 238,8	- 363,8	- 330,7	- 312,4	- 91,9	+ 33,1
Reşat Altını	T. L.	57,25	66,90	92,40	90,50	+ 33,25	+ 23,50	- 1,90
Külçe	T. L.	7,25	8,30	11,80	11,70	+ 4,45	+ 3,40	- 0,10
Dolar (Transfer)	T. L.	6,80	7,15	9,50	9,30	+ 2,70	+ 2,15	- 0,20
VIII. Kredi ve Mevduat :								
Umumi Kredi yekûnu	Milyon TL.	4885,8	4871,1	5604,2	5677,3	+ 781,5	+ 806,2	+ 73,1
Ticari kredi	Milyon TL.	2899,8	3019,6	3663,4	3648,9	+ 749,1	+ 629,3	- 1,5
Zirai kredi	Milyon TL.	1500,4	1406,8	1406,5	1476,7	- 23,7	+ 69,9	+ 70,2
İpotek mukatabili kredi	Milyon TL.	338,2	313,6	403,5	410,6	+ 72,4	+ 97,0	+ 7,1
Sınai kredi	Milyon TL.	147,2	131,1	130,8	131,1	- 16,1	-	+ 0,3
Mevduat yekûnu	Milyon TL.	3365,0	3112,9	3663,3	3787,4	+ 422,4	+ 674,5	+ 124,1
Vadeli mevduat	Milyon TL.	600,5	671,5	651,6	639,7	+ 59,2	- 11,8	+ 8,1
Vadesiz mevduat	Milyon TL.	2764,5	2440,4	3011,6	3127,7	+ 363,2	+ 687,3	+ 116,1
IX. Maliye :								
Vergi tahsilâtı	Milyon TL.	181,8	174,1	187,6	202,6	+ 20,8	+ 28,5	+ 15,0
Hazine mevcudu	Milyon TL.	42,1	53,2	59,1	87,4(3)	+ 45,3	+ 34,2	+ 28,3
Dalgah borçlar (iç)	Milyon TL.	1604,5	1604,5	1558,9	1570,2	- 34,3	- 34,3	+ 11,3
Dalgah borçlar (dış)	Milyon TL.	163,7	163,7	206,8	191,7	+ 28,0	+ 28,0	- 15,1
Konsolide borçlar (iç)	Milyon TL.	815,2	815,2	990,2	984,9	+ 169,7	+ 169,7	- 5,3
Konsolide borçlar (dış)	Milyon TL.	688,3	688,3	771,7	766,7	+ 78,4	+ 78,4	- 5,0

NOT: (1) Ekim 1955, (2) Son iki sayımızdaki toptan eşya fiyatları endeksleri bir maddi hata neticesinde yanlış olarak çıkmıştır. Özür dileyerek düzeltiriz, (3) Şubat, Halihazır bilinen en son ay: İnşaat ve Çalışma için Eylül; Ulaştırma, Kredi ve Mevduat için Kasım; İstihsal, Maliye için Aralık; Fiyatlar ve Dış Ticaret için Ocak; Para için Şubat'tır.

Geçen ay oldukça ehemmiyetli bir düşme gösteren sını kredilerde bu defa 0,3 milyon liralık bir artış görülmektedir.

Umumî mevduat yekûnunda da 124 milyon liralık bir artış mevcuttur. Bundan önceki iki ayda üstüste düşmeler gösteren vadeli mevduatta bu defa 8,1 milyon liralık bir artış kaydedilmiştir. Buna rağmen vadeli mevduat geçen yılın aynı ayına nazaran 11,8 milyon lira azdır.

MALİYE:

Maliye rakamları aralık ayına aittir. Dalgalı iç borçlarda 11,3 milyon liralık bir artış diğerlerinde ise azalmalar kaydedilmiştir.

NETİCE:

Ekonomimizde geçen aylarda müşahade ettiğimiz gelişmeler, elde mevcut en son bilgilere göre aynı şekilde devam etmektedir. Devlet sanayii yer yer cüz'i artış ve daralmalarla eski istihsal seviyesini idame ettirmektedir. Fakat bilhassa dış ticaret tikanıklığı dolayısıyla, hususî sanayiî durumunun pek parlak olmadığı zaman zaman çıkan havadislerden anlaşılmaktaysa da, bu hususta herhangi bir rakam neşredilmemektedir. Ocak ayında en dikkate değer gelişme ithalattaki sür'atli daralmadır. Bu daralma ve ihracattaki cüz'i artma ya rağmen aradaki açık gene ehemmiyetli-

dir. Geniş nisbette yabancı malzemeye dayanan memleket sanayii ve iş hayatı, önümüzdeki aylarda ithalâtın daha da daralması beklendiğinden çok daha ciddi güçlüklerle karşılaşacaktır. Fiat istatistikleri, enflasyon çarkının sür'at kazanarak dönme devam ettiğini göstermektedir. Banknot hacminde, gerekse kredi ve mevduat hacminde devam eden artışlar, ekonomide antlaşan mal hacmi ve arzu üzerinde şiddetli bir talep hacminin teşekkülünü teşvik etmektedir. Son gelişmeler, bir zamandır sözü edilen malî istikrar tedbirlerine, ekonominin acil bir ihtiyacı bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Okurların forumu

Politika ve İlim

"Bütün bilgileri sığnağım olarak seçerim"

F. Bacan

Forum Yazı Kuruluna,

Başbakan'ın bütçe görüşmeleri sırasında ilim hakkında sarfettiği, hiç de yerinde olmıyan kelimeler ve aldığı müstehzi vaziyet, biz Cumhuriyet nesillerini çok; hakikaten çok üzdü. Biz ki, "Hayatta en hakiki mürşid ilimdir." düstûrunu bizlere hedef olarak göstermiş olan O, büyük adamın çocuklarıyız.

Başbakan'ın dediği gibi "B. M. M. ilmi bir akademi değildir". Fakat şu unutulmaması ki, ilmi istihfaf etmek gibi bir netice, bu cümleden asla çıkarılamaz. Bir müessesese bir akademi olmıyabilir; bundan daha tabii bir şey olamaz. Ama bu demek değildir ki, o müessesede ilmi usuller tatbik edilemez, ilmi metodlar göz önünde bulundurulamaz, ve daha da mühimmi ilmi hakikatlerle başabaş yürünemez.

Bilmem, kaç yüzyıldır, insanlık yarattığı andan bir miktar uzaklaşabiliyorsa bu ancak ilim sayesinde vücud bulmuştur. Archimedes, Pitagor'un ardından yürüyen koskocaman bir ilim ordusu bugün bütün dünyaya hâkim durumdadır. Bu ordunun silâhları bilgi, tecrübe, müşahade muhakemeden başka birşey değildir.

Bundan yüzyıllarca evvel Ömer Hayyamın ifadesiyle,

"İç, zehir verse bile âkil

Cahilin serbetin yerlere saç!" şeklinde belirtilen bir hakikati XX. asırda çağdaş uygarlığa erişmeğe çalışan bir memlekette münakaşa etmek o kadar acı ki... Mükün olduğu kadar çekindiğimiz - bilhassa sosyal - ilimlerin maksadı nedir? Yalnız ve yalnız olaylar arasındaki münasebetlere vâkıf olmak ve davranışlarımızı, olaylar karşısında alacağımız tedbirleri bunlara

göre düzenlemeyi temin etmek. Bu yüzden perakende müşahadelerle işlerimizi düzenlemeğe çalışacağımıza, olayların üzerine çıkıp, onları daha geniş bir perspektif altında tetkik etmek başlıca hedefimiz olmalıdır.

Biz bugün kendimizin iktisaden geri olduğumuzu, sosyal yardımlaşma bakımından zayıf bir veçhe arzettiğimizi idrâk edebilmişsek; bu halde oluşumuzun tek mes'ulü, ortaçağ skolâstizminden, yanlış ve sabit fikirlerden ancak asırlar sonra kendimizi sıyrabilmemizdir. Bu bakımdan Cumhuriyet inkılablarının en başta gelenlerinden biri ve belki de birincisi ilmi kendimize amaç seçmemizdir. Bunun en vezir ifadesine gene Büyük Atatürk'de buluyoruz: "Hayatta en hakiki mürşid ilimdir".

Bu böyleyken Cumhuriyetin kuruluşundan 30 küsur sene sonra ilmi bir politika mevzuu hâline getirmek, insanlığın bunca tecrübelerden sonra edindiği bilgileri tartışma konusu yapmak neden icab ediyor? Acı da olsa bu derdi desmek ve sebebini bulmak gerekir. İlimden niye kaçıyoruz? Hakikatleri apaçık ifade ettiği için mi?

Biz bunların cevabını düşünemiyoruz bile. Bu yüzden de olanları sadece bir veçhim olarak tavsif edebiliyoruz.

Saygılarımla,

H. F. G.

Ölüme Götüren Baldıran

Öğretmenim,

Üniversitelerin bağımsızlığı, bilim özgürlüğü üzerine ortaya attığınız ilginç düşüncelerinizi tartışmak istiyorum. Düşün

diye bir nen yok aslında, sözünü ettiğiniz iki kavram var. Bunları tartışalım. Biliyorum, bu da kim? diyeceksiniz. Diploma ve benzeri belgelerimin ne merteye olduğunu soracaksınız. Tanrı, kimlerin varsa daha arttırsın, kimselerin bu nenlerini kiskanacak huyda değilim. Ancak, T.C. vatandaşlığımı bütün yaldızlı şereflerden üstün tutan; basit bir halk çocuğuyum. Bunu aklınızda tutun, lütfen.

Sizin deyiminizle "imdi" şu RÜŞT ve MARTİR kavramlarıyla ne demek istediğinizi sorayım. Bağımsız bir Türk Üniversitesi için rüşd diye bir şart getiriyorsunuz ortaya. Rüşd'ü de martire bağladığınıza göre sadece bu ikinci kavram üzerinde dertleşsek yeter sanırım.

Mazlum, şehit diye karşılık koymuş sözlük "martir" e. Milletimin ekmek ve su kadar yakından tanıdığı iki kavram bu... Evet, ilim yolunda maritrler diyorsunuz. Hem de Sokrat gibi insanlığın en yüce çocuklarından birinin öldürülmesini tabii karşılayan, adeta haklı bulan bir edayla. Hangi Atina Demokrasisi öğretmenim? Bilmez misiniz, o çağda Atinada kırık bin vatandaş vardı. Ve iki yüz seksen bin köle. Bu hesaba göre her Atinalıya tam yedi adedi sahil köle düşüyor. Demokrasi bir anlamda da haklar ve eşitlikler rejimi değil mi yoksa? Evet, köleler dedik. Oğlan çocuklarının ırzından ve kız çocuklarının bıkırından tutun da içtikleri su, soludukları havaya kadar her şeyleri "EFENDİ" lerinin olan köleler. Sokratı Atina Demokrasisi öldürmedi öğretmenim. Atinalı asiller azınlığının korkusu öldürdü. Onların rahatlarını, keyflerinin kaçması öldürdü Sokratı. Bir damlası bile helâl olmayan korkunç servetlerinin, insan yüreğince lanetlenme olgusunun belirmesi öldürdü. Çünkü Sokrat namuslu bir öğretmendi. Yalan, iki yüzlülüğün ta kendisi olan bir ahlâk tutumunu apaçık hırpahyordu. Öğrencilerine önce serbest tartışma saygısını öğretiyordu. İnsan olma hâlini getiriyordu. Mitolojik devin kendi yavrusunu yemesi hesabı, Atina asilleri de batasıca istahları uğruna Sokratın başını yediler. Canım Sokrat usta, mantık ve lâf cambazlarının bam tellerini ne güzel yolar.

"Bildiğim tek şey, hiçbir şey bilmediğimdir" sözünün lâtincesi ezberinizdedir sanırım. Ne olurdu bu büyük ustanın kalender gönlünden bir damlacık pay da size düşseydi. Gözünüz, Prometheus'un kanı

nın yıkadığı yüceltilerden aşağılara, örneğin şu bahtsız topraklara inse bir. Arkadaşım Yaşar Kemal, kendini humanist sayan, pek kabiliyetsiz bir şairimiz için bakın ne diyor: (Berlin'den aşağısı korutuyor. Geçtim Anadoluyu söylemesinden, şu Viyanadan, Balkan şehirlerinden bahsetse razıyım. Ama yok! Berlin sokaklarında sırt üstü yatan ölümler demedi mi humanistlik gidecek elden sanki!) Bu hesap öğretmem, sizin de idealistliğinizi ürktürmüş olmuyayım. Size Anadolu kasabalarının lâğım, köylerinin ayakyolu problemini soramam elbet. İdealistliğinize böyle hoyrat sorularla saygısızlık edemem. Ama şunu sorabilirim samyorum: Şu sizin ders notlarınızın, dikkat edin kitaplarınız değil, evet ders notlarınızın fiyatı acaba neden analarımızın nikâhına rahmet okutacak yücelikteydi? Bu konuda düşünmek de ayıp değil ya! Düzenlemek çok mu güçlü bunu?

Hem Sokratın ölümünden demokrasiyi sorumlu tutmanız, bizim milli yaralarımıza kabuk bağlatmaz. Üniversitelerimizden kurbanlar, şehitler istemeniz de bilim adamında bulunması şart olan İNSAN SEVGİSİ'ni pek önemsemediğinize bir belirti. Korkunç bir kamdasınız. Unutmayın ki Politzer'in kasıklarından tabanlarına sızan kan. Himlerci ahmaklardan gayrı bütün Alman milletinin yüzünü kıyamete kadar kızarıktır tutacaktır. Sade milletçe değil bütün dünyaya haksızlıktan, zulümden sakınmalısınız. İster bilimsel, ister ilksel olsun, NAMUŞLU MANTIK budur öğretmenim. Örneğin bir Turhan FEYZİOĞLU'nun, bir Aydın YALÇIN'ın 15 yıla gün yemesi (!) ya da hamallar kadar bile tartışma hakkını kullanamayışı kime mutluluk verir? Her hal aklı başında olan hiç kimseye. Seyyid Nesimi'den, Simavna Kadısından, Pir Sultan'dan ve hele Abdülhamit terörünün boyunlarına taş bağlayıp denize attığı Tıbbiyelilerden ne haber?

Bunları martir'den saymıyor musunuz yoksa? Milletimizin düşün tarihi, şehidi en bol olan bir tarih. Kubilây ve Ali Şükrü'den açmamı istemezsiniz herhal. Martir konusunda bu kadar yeter.

"Rüş" tezinize gelince müsaadenizle kimsede gülecek tákát kalmadı öğretmenim. Biliminizden faydalandığımı inkâr gelemem. Salt bir vatandaş bile olsaydınız size gene saygılı davranmak zorundayım. Ama, bağışlayın, korkunç bir kamdasınız. Tepeden tırnağa korkunç. Niçin içinize hep evhamlar ve bunlara karşı candarmaca tutumlar düşer? Hem siz, aklı yetersiz bulduğunuzunuzu söylerdiniz. Hadse, sezgiye tutkunsunuz. İçinize niçin bir sevgi doğmasın? Örneğin bir kadını, bir çocuğu, oturduğunuz şehrin herhangi bir sokağını, ne bileyim bir serçeyi, bir araba beygirini sevmeye çalışın. Dünya adlı gezegende yaşamın haysiyetine böyle varılır. Ve Sokratî ölüme götüren baldıran böyle utandırılır.

Diyarbakır - Ahmet Arif

Madrid Üniversitesine Selâm!

Forum Yazı Kuruluna,
Derginizin 1. Mart. 1956 tarihli sayısını da "Onbeş Günün Notları" kısmındaki

"Madrid Üniversitesine Selâm" başlıklı yazıya Türk gençliğini ikaz edici bir mahiyet vermenizi hiç uygun bulmayanlardayım.

Bilindiği üzere, bir memlekette hâkim olan siyasi rejimden birinci derece mesul olan, alâkalı millettir. İspanyol milletinin lâyıf olduğu rejim nedir, sualine; diktatoryadır diye cevap vermek hatalı olmasa gerektir. Çünkü, bu bir vakiadır. Ama Türkiye'de böyle mi? Türk milleti, Türk gençliği böyle mi? "Evet" dersiniz haksızlık olur. Bugün iktidarda bulunan hiçbir şahsiyet çıkmış, sen şunu söylemeyeceksin, şöyle fikirler ileri süremezsin, diyor mu? Yahut diyebiliyor mu?

Filhakika, sağdan soldan bazı sesler duyulmaktadır. Fakat siz ilim sahibi şahsiyetlerimiz bu seslerin hoşlukta gittikçe kaybolan mecalsiz tınlamalardan ibraet olduğuna emin olabilirsiniz. Türk milleti kadirşinastır. Milli menfaatları savunanları hiç bir zaman yalnız bırakmamıştır. Millete ve gençliğe güvenerek buyurunuz, ilim ve bilgilerinizi yaymakta devam ediniz.

Madrid misalinin Türkiye'de hiç bir zaman görülmiyeceğini son bir-iki küçük hadise pekâlâ isbat etmiştir. Binaenaleyh, Türk milletinin, Türk gençliğinin Madrid'ten alacağı ibret dersi yoktur. İspanyol milletinin ve gençliğinin belki..

Saygılarımla.

Ankara, Servet Kiper.

Forum Yazı Kuruluna;

1. Mart. 1956 tarihli sayınızda, "Madrid Üniversitesine selâm" adlı, üzerinde hassasiyetle durulmağa değer, ilgi çekici bir yazı var. İspanya diktatörü Franko'ya karşı fikri ve amelî bir kampanya açan Üniversite gençlerinin ayaklanmasından bahsediyor.

Totaliler rejime karşı, Avrupa'nın diğer devletlerinde tetkik ettikleri hür anlayış ve demokrasiye aşına olmaları sonucunda yüksek tahsil mensuplarının giriştiği bu cesurane hareket, cidden takdire şayan dır.

Üniversite, ilim yuvası demektir. İlim ise hiçbir baskı, hiçbir müdahale kabul etmez. Hattâ bir hükümetin öncüsü, yol göstericisidir. Üniversitenin baskıya tahammülsüz olması, pek tabii bir neticedir.

Bilhassa son hadiselerden anlaşıldığı üzere bizde Üniversite hürriyeti, ilim bağımsızlığı henüz teessüs etmemiştir. Buna muhtelif yönlerden müşahade edebiliriz.

Zannınca, öğretim üyelerinin "bakanlık emrine alınma" gibi acı, demokratik bir memlekette aslâ rastlanmayan bir kandan sonra en önemlisi, öğrencilerin hürriyetine zincir vurulmuş olmasındır. Bu konu, birkaç satırla anlatılamayacak kadar derin olduğundan bazı mühim noktalara temas etmekle iktifa edeceğiz.

Üniversitelerimizin her birinde, memleket ve dünya hadiselerini titizlikle takip eden, Avrupa'nın diğer üniversiteleriyle mümkün olduğu kadar, temas geçen birer "Talebe Birliği" vardır. Bunlar, her işlerini münakaşa ederek, uzun uzun tartışarak yürütmekte ve çizdikleri ideal yollarından ayrılmıyarak arkadaşlarına, dolayısıyla aydın Türk gençliğine faydalı olmağa ça-

lısmaktadırlar. Bunların ciddiyetine misâl olarak "İ. T. Ü. Talebe Birliği Makina Fakültesi İdare Heyeti" seçiminin nasıl bir olgunluk içinde cereyan ettiğini verebiliriz. Sonra bazen hocaların da ilgisiyle - Ankara'da Fikir Klübü'nde olduğu gibi - kültür hareketlerine de yer vermektedirler. Bu olan için de gene Teknik Üniversite ve G. S. Akademisi Tiyatro ve Müzik teşekkülleri örnek gösterilebilir. Bu halde de Üniversite Senatosunda bir talebe temsilci bulunmayışı, bizdeki mistik zihniyeti meydana çıkarıyor. Avrupa'dan misâl vererek ve gayet mantıklı bir şekilde iddialarını ispat eden öğrenciye karşı senatonun halâ direnç göstermesi, iftihar edilecek bir şey olmasa gerekir. Öğrencilerin sesini senatoya aksettirecek bir mümessile artık bugün muhakkak ihtiyaç vardır.

Yukarıda arzettiğim gibi uzun bir tetkike ihtiyaç gösteren bu mevzuu, bu sütunlarda anlatmak mümkün değildir. Fikir adamlarımızın bu konularda bizi aydınlatmasını diler, saygılarımı sunarım.

Oğuz Esmer - İstanbul.

Plân var mıydı, Yok muydu?

Forum Yazı Kuruluna,

46 sayılı derginizin (Okurların Forumu) bölümünde Ankaradan Y. Mühendis Celâl Cündoğlu imzasıyla çıkan yazıda, haklı şikâyet ve sitemler dışında bir yol, bir istikamet soruluyordu. Forumun notu maalesef bu soruyu cevaplandırmıyor. İzin verirseniz bu hususta ben kendi düşüncemi kısaca bildireceğim:

Demokrasi rejimini benimsemiş olmakla birden fazla partili parlamento sistemini de kabul etmiş bulunuyoruz. Devlet ve millet in yükselmesi ve refahı için şimdiye kadar bir takım yollar bulunmuş ve bir takım fikirler teessüs ve bu fikirlerin etrafında da topluluklar teşekkül etmiştir. İşte bu topluluklar siyasi partilerden başka şey değildir. Demokratik ve çok partili rejimlerde ferdi çalışmalar verimli olmadığından toplu çalışmalar parti çalışmaları şeklinde tezahür eder. Partilerin belirtilen fikir ve programları, bu partilerin lider ve idarecileriyle mensuplarından çoğunluğun şahsiyet ve seciyeleri seçimlerde rol oynar ve çoğunlukça en çok beğenilen parti daha fazla oy alarak bir seçim devresi için iktidara geçerek memleket idaresini ele alır. Demokratik ve parlamenter rejimlerde partiler dışında siyasi sahadaki ferdi fikir ve çalışmalar bir toplulukça benimsenmedikçe ve çoğunluk olmadıkça bir semere vermeyeceği cihetle memleket ve millet mukadderatını ancak siyasi partiler tayin edebilir. Dolayısıyla memleket ve milletin gereği gibi idaresi, partililerin siyasi ve seviyesine bağlı olduğundan bir siyasi partide bulanık su avcılığı, menfaat düşkünlüğü, gözünü hürs bürümüş koltuk hastaları ne kadar az ve idealist, bilgili, seciyeli, memleket ve dünya çapında kıymetler ne kadar çok

olursa memleket ve millet işleri o kadar iyi gider.

Bu sonunca varınca sayın Celâl Cündoğlunun:

"Bu gün bu parti, yarın şu parti tarafından aldatılarak partililerin kaprisine kurban olmak" korkusu kalmamak lâzım gelir. Bu memleketin dürüst, idealist ve bilgili gençleri düşüncelerine en uygun ve yarın için en çok vaide bulunan bir siyasi partiye girerek o parti idaresinde bir takım ehliyetli ve menfaat düşüncülerine yer vermezlerse milletin aldatılarak partililerin kaprislerine kurban olması ihtimali kalmaz.

İngilterede bir centilmen mutlaka bir spor kulübüne ve bir siyasi partiye üyedir. Siyaseti sporla bir tuttuğu içindir ki İngilterede siyasi hayat, diğer en ileri batılı milletlerce bile kıskanılacak bir seviyededir.

Saygılarımla.

İstanbul, Vasıf Arna

Forumcular ne Yapmalı

Forum Yazı Kuruluna,

1 Mart 1956 tarihli 47. sayıda derginizin okurların forumu sahifelerinde Bay Servet Kiper tarafından, benim bütün teffekkürümün muhasalası olarak gösterilmek istenen "tesirleri ne olacaksa olacak" cümlesini ele alıpta, neticeler çıkarması hayrete değer. Bir kere bu cümle üç sütunluk bir yazının ifadesine yarayan cümlelerin silsilesi içinde mütalâa edilmek lâzım gelirdi. Saniyen bu cümlemin başındaki cümle şöyle bir manayı ifade etseydi (İyi yolda olduğuna hükmedilen her reform, her mücadele etrafında tahribatlar icra edeceğini tabii görmek icap eder. O halde bunların "tesirleri ne olacaksa olacak" akli selim bu mücadelenin gerçekleşmesini arzulayacaktır.) mealinde bir cümle serisi içinde geçseydi (zaten kanaat ve düşüncem bu düşüncenin mahsulüdür) acaba aziz dostumuz o zamanda; "Bu ne demek? kumar mı oynuyoruz? Milletin mukaddera tına rest mi çekiyoruz? gibi sual sorabilecektiymi.

"İlim ve hakikatleri terkedip sonunun ne olacağını kestiremeyip bir karanlık yolda el yordamı ile ilerlememizi tercih ediyor?" sualine gelince: "Kumar mı oynuyoruz, el yordamı" gibi küçük cümleleri ele alırsak bunlara verilecek cevabın şudur. Bir kere bu arkadaşım ihtimali hesapların, büyük adetler kanununun ve dolayısıyla ağırlığı ihtimalin hesaplanması gibi riyazi verilerin cemiyete neler sağladığını daha açık bir deyimle Sigortacılığın hangi esaslardan mülhem olarak doğduğunu etüt etmesini ve dolayısıyla kumar lâfının ondan sonra kullanılmasını şayanı tercih bir benzetme olarak kabul ederdim; kumar bile kafası işleyenler için plân ve riya ihtimalâtın hesaplanmasını icap ettirir.

Saygılarımla.

Burhan Bayrak, İskenderun

Forum Yazı Kuruluna,

Sayın Burhan Bayrak'ın 46. ncı sayıdaki "Forumcular ne yapmalı" başlığı ile neşredilen yazısı dolayısıyla.

Sizin hangi mesleğe mensup olduğunuzu bilmemekle beraber, yazınızın nihayetine yakın yollardaki fikirlerinizden öğretmen olmadığınız gün gibi aşıkâr. Eğer marif mensubu iseniz - ki bu hususu akıldan dahi geçirmiş değilim - söylemek istedikleriniz kendi fikirleriniz olmaktan hayli uzaktadır.

"Hükümet bir fabrikaya karşılık yüz mektep için yatırım yapsa kökten bir ıslahata girişmiş olur" diyorsunuz. Bu cümlede müdafaaya yeltendiğiniz ıslahat fikri tamamen yanlış. Bir şeker fabrikası kurulması düşünüldüğü zaman evvelâ kurulacağı havalinin pancar ekimine müsait olup olmadığı araştırılır. Eğer müsaitse, pancar uzmanları için diğer kısımlarının ikmali ile uğraşılır. İnşa işi bu safhalardan sonra başlar. Okul yapma meselesi fabrika yapmaktan daha mühim olup hazırlık safhaları da başı başına bir davadır. "Yüz mektep için yatırım" derken buralara tayin edilecek öğretmenin nereden geleceğini hiç düşündünüz mü? Hayır düşünmediniz. Bugün öyle ilkokullar var ki beş sınıfı bir öğretmen idare ediyor. Hattâ bir çoğunun kapılarında kilit, açacak öğretmen bekliyor. "Ve dolayısıyla beş sene içinde ilk mektebi bitirememiş bir vatandaş kalmadıktan sonra" cümleli yapı bakımından değil ihtiva ettiği fikir bakımından da pek cazip. Her hareketin kilit noktası olan ilköğretim davasının hangi memlekette beş sene zarfında yüzde yüz halledildiğine şahit oldunuz. Kaldı ki 24 milyona yakın nüfusumuzun yüzde 60 ile 70 i halen okuyup yazma bilmiyor.

"Köy enstitüleri de bu gaye için kurulup öğrenimi kısa yoldan halledecekti. 16 seneden beri icrai faaliyet etmesine rağmen yüzde 20 nin üstüne çıkamamıştır.

"Öğretmenler yaz aylarında upuzun yatacaklarına memleketin dört bir tarafına dağılıp irfanlarını dağıtsalar memlekette kültür seviyesi daha çabuk yükselir" diyorsunuz. Evet haklısınız ben de aynı fikirdeyim. Ama hakikatan sizin dediğiniz gibi "Dört ay upuzun yatan öğretmenler için" nerede bu öğretmenler?

Sekiz ay geceli gündüzlü mesai yapan bir öğretmen için üç-dört ay dinlenmeyi (Enerji toplamayı) çok görmemiz cidden esef edilecek bir noktadır.

"Öğretmen okulunda öğretmenin 16 saat ders mecburiyetim olduğum halde, öğretmen kifayetsizliği yüzünden 26 saat okutmaktayım. Bu durum geçen sene kursla beraber 31 saat idi. Sekiz ay devam etti. Bu senede, sağ olursak aynı süre devam edecek. Okul yatılı olduğu için, nöbetçi öğretmenliği ve saire gibi günlük, haftalık çalışmalarında eklemek lâzım.

Bu vaziyet karşısında bizden ne şekilde feragat isteneceğinin takdirini sayın Burhan Bayrak'a bırakıyorum.

Saygılarımla.

Gazi Çakır, Öğretmen

Forumcular ve "Bizim Köy," lü

Forum Yazı Kuruluna,

Yazarlarını insafsızca çekistiren mektuplara bile yer vermektan çekinmemekle Forum Türkiye'de geniş görüşlüğüyle, olgunluğuyla ne kadar övünse azdır. Bunun devamını, sanat dergilerimize örnek olmasını dileyelim.

Yalnız Sayın Gündüz Pamuk'un çatlaklarına verdiğim hakkı sizin cevabınıza veremedim. Forum ne yaptığını nereye gittiğini bilen bir kültür ve sosyal ilimler dergisi midir, bir zemin mi hazırlamaktadır. Bunun yanında Makal nereye gideceğini, ne yapacağını kestirememiş bir vesikalar yazarıdır. Aranızda köyü anlatan bir yazarın bulunmasını değil, bu kadar ne yaptığını bilir arasında ne yaptığını bilmez birinin bulunmasını yadırgıyoruz. Diyeceksiniz ki Makal'dan göstermesi... Evet ama daha yüzlerce genç aynı şeyleri ondan hiç te geri olmanın değer gösteriyorlar. Sanat dergilerimizde birçok köy öğretmenleri köy dertlerini verip duruyorlar. Bunları da alın Forum'a. Makal'ı yeğ tutuşunuz onun ününden başka neyine verilebilir? Makal'ın sanat iddiası olmadığını söylemek sizin iddianız. Eminim bu söze alınmıştır. Makal. O ve arkadaşları yepyeni, gerçekçi bir sanat yaptıklarını sanıyorlar. Köylü olmayıp ta köyü vermeye kalkan, gerçekte onlar gibi kupkuru değil de sanatla veren sanatçıyı küçümsüyorlar. (1). Köyü vermeyi salt kendilerine vergi sanıyorlar. Oysa aynı sayıda yazarlarımızdan sayın And ne diyor: "... Zola'nın Germinal'i yazmak için bir maden şehrinde bir hafta bile oturmadığını, maden işçilerinin arasına karışmadığını, La Terre için de Beauce'da yalnızca beş gün kaldığını, köylülerle hiç konuşmadığını kitaplar yazar. Hikâyecilerimizin, romancıların asıl tanınmaları gereken yazarlık sanatı, onun sırları, hünerleridir.."

Köy öğretmenleri bu dertleri güçlü bir yapıt içinde verebiliyorlar mı ona bakacağız biz. Hiçbiri, kendini Forum'un anladığı anlamda - Türkiyede köy ve şehir halkı arasında açılan mesafenin kapatılmasına yardım eden - kabul etmiyor bir kez bu arkadaşların, bunu böyle bilelim. Sanatla ilişkileri veya iddiaları olmadığını söyleyiverdiler, kabul ettiler diyelim: siz bu yazarların okunduğunu, halâ ilgi çektiğini mi sanıyorsunuz. Birkaç aydınımız "yaz, yaşa Makal, devam et" diyorlarsa öyle demeleri gerektiğini sanmalarından ileri geliyor bu. Ashında kendileri de bıktılar, ama yadsınmaktan, küçük görülmekten korkuyorlar. Herkesin geçtiği köprüden geçmek kolaylarına geliyor. Köy notlarından gına gelmiştir artık. Biz bu konuyu Sayın And'ın ele alacağını, köy öğretmenleri-

(1) Dünya sanat sayfalarından birinde Fazıl Hüsnü'nün şiirlerinden söz açarak "Fakir şiirlerini yayımlasın hele köyü kim anlatıyormuş o zaman görülecek gibilerden bir söz etmişti Makal. Sanat iddiası olmayanların uzandığı yere bakınız.

ne sanat yolunu işaretliyeceğini umarken Forum işi sosyal ilimler yönünden görerek yanlış gidişi körüklemiş oluyor.

Saygılarımla:

Ödemiş - Behiç DUYGULU

Yeditepe Şiir Armağanı

Forum Yazı Kuruluna,

Forum Dergisinin Mart sayısında, okuyucuların Forumu sütununda "1956 Yeditepe Şiir Armağanı" adlı bir yazı okudum. Sabih Şendile ait olan bu yazıda ön yargılardan başka bir şey yok.

Bay Şendil (eser demeye dilimiz varmıyor.) demiş. ÂSÜ kitabının armağan kazanmasına bu sözle karşıt durum takı-

nyor. Biz bir kitabın eser adını alabilmesi için belli kanı ve kalıplara göre yazılması kanısında değiliz.

Sözde eleştirme yazısının daha aşağısında Bay Şendil şöyle diyor: "Gerçi Dağlarca, bilhassa "Sivash Karınca" adlı eseriyle ilgi toplamış, başarılı şiirler vermiş bir şairdir." Bunu Bay Şendil iyice öğrenmelidir ki bir şiirin veya şairin yazın değeri, ilgi toplamasıyla oranlı değildir.

İşte böylece Türk yazınında her zaman öznel ve kasıtlı eleştiri, bilimsel eleştiriye altetmiştir.

Şendil bir yerinde de dilimizden düşürmeyeceğimiz tek bir şiir bulunmayışını, ÂSÜ nun kusurlarından sayıyor. Oysa ki dilimizden düşmeyen, halkın belleğinde yereden sözler ve ezgiler dörüt yönünden değerli midirler?.

Bay Şendil ön yargılara devam ederek: "Fakat şu gerçek ki, "ÂSÜ" onun e-

serleri arasında hiçbir kıymet ifade etmez. Bu iki kere iki dört ettiği kadar doğru bir kanıdır." diyor. Auguste Conte kanunlara bile "bir müddet için belgitlenmiş varsayımlar" derken; bir şiir kitabı için bu kanı, doğu ve batı kafasının iki örneğidir sanırım.

Şendil: "Fakat ÂSÜ nun kazanması için dördüncü oyu veren kim acaba!... Yazıklar olsun onun şiir anlayışına." diyerek. Bizi de yazıklar olsun onun eleştiri anlayışına demek zorunluluğunda bırakıyor.

Yalnız, Bay Sabih Şendil'e bir salık vereyim, böyle eleştiri yazmak kolay olur. Bu dediklerini kopyalı yazsın, yine böyle kitabı okumadan altına "Şair Sabih Şendil" imzasını atsın dilediği dergiye göndersin. Ona yakışan başka hareket bulamadım.

Sonsuz saygılarımla.

D. Hızlan - İstanbul

Ne Diyorlar

Vatandaşlık Eğitiminde Yeni Yol

Yazan: Dr. Karl Meyer

Amerika Birleşik Devletlerinin Vatandaşlık eğitiminin geliştirilmesi mevzuundaki çok önemli faaliyetleri Batılı milletlerin dikkatlerini çekmelidir. Günümüzün endişe verici Doğu - Batı anlaşmazlığı Vatandaşlık eğitiminin geliştirilmesi gayretlerine gittikçe artan bir önem kazandırmıştır. Amerika, demokratik dünya içindeki lider rolünün mesuliyet şuurunu edinmekte ve bu yüzden bu memlekette şimdiye kadar uygulanan vatandaşlık eğitimi metodları artık hıllıbaşlı eğitim çevrelerini tatmin etmemektedir.

John Dewey'in verdiği ilhamla, "action teaching" (yaparak öğretmek ve öğrenmek) usulü hayli uzun zamandanberi Amerikan öğretim ve eğitim müessesesi ve faaliyetlerinin bir çok sahalarına girmiş olmasına rağmen, devlet ilimleri tedrisatı sahasında yer almamış, hiç değilse esaslı ve verimli bir tabikata ulaşmamıştı. "Yaparak öğretmek ve öğrenmek" artık bir nazariye olmaktan çıkmıştır. Çünkü eğitim ve öğretimin sadece bilgi nakli olmaktan çıkarılması lüzumu anlaşılmalıdır. Yaparak ve yaptırarak öğretmek, öğretimin başlıca vazifesi olmalıdır. İnsanlar, meselelerin derinliğine inen pratik tecrübeler ve uygun görgülerle, almak zorunda kalacakları kararların ve muhtelif davranışların en iyisini tayin kabiliyetini kazanırlar.

Şimdiye kadar Amerikada dahi, devlet ilimleri tedrisatı genç insanlara bilginin sadece nakledilmesi mahiyetinde idi. Takip edilen yol, federal anayasa ve devlet ana-

yasaları, mahalli muhtariyetler, partilerin faaliyet ve tesirleri, basım v.s. hakkında az veya çok geniş bir bilginin verilmesi idi. Fakat John Dewey'in çok doğru olarak belirttiği gibi, bilgi edinme ve toplamanın zihni çalışmayı doğuran usullerini bulmak ve kullanmak lazımdır. Bu sebeple, bir çok Amerikan eğitimcisi, vatandaşlık öğretim ve eğitiminde sade bilginin verilmesi ve öğretilmesinden öteye geçmek lüzumuna ve Vatandaşlık eğitimi davasının "yaparak eğitim" metodu ile çözülebileceğine inanmıştır.

Bu görüşlerin gerçekleştirilmesi için, günün meselelerini müzakere ve münakaşa eden gençlik parlâmentoları kurmak, öğrencilerin mühim politika adamlarıyla mülakatlar yapmaları, öğrenciler arasında muhtelif seçimler yapılması v.s. gibi usullerle öğretim çalışmalarına başlanmıştır. Devlet ilimleri öğretimindeki bu yeni istikametinin daha tesirli ve şumullü olarak tatbiki istenmekte ve bunun çok müsbet neticeler vereceği ümit edilmektedir.

Bu sahada yeni bir tecrübe Newyork'ta Columbia Üniversitesine bağlı Teachers' College'in "Citizenship Education Project" (CEP) adı verilen vatandaşlık eğitimi projesidir. Amerika dışında da büyük bir ilgi toplayan bu programı biraz daha yakından inceleyelim.

"Vatandaşlık eğitimi projesi", Vatandaşlık eğitim ve öğretiminde şimdiye kadar tatbik edilen yenilikleri ortadan kaldırmamakta, bilâkis onları yeni teklif ve u-

sullerle, gidilen yönde daha ileriye götürmektedir.

Bu projenin başlıca yeniliği, demokratik hayatın, demokratik devlet şeklinin ve demokratik anlayışın dayandığı temel prensipleri, devlet ilimleri bilgi ve kültürünü verme işinin ağırlık merkezi yapmasıdır. Ön plâna anayasa hukukunun münferit madde ve umdelerinin tanıtılması değil, demokratik devlet varlığının dayandığı değerler ve bu rejimin temelinde, özünde bulunan prensiplerin idrak ettirilmesi alınmıştır.

Aydın olmayan vatandaş aydınlatılıyor ve yetişkin olmayan vatandaşa sunlar anlatılıyor: "Senin tek başına, şahsiyet olarak mana ve değer vardır. Senin özel sadet ve refahının önemi çok büyüktür. Sen istediğin gibi yaşayabilirsin, yaşamakta hürsün; bu hürriyetin yalnız unumun sadet ve refah ihtiyacı ile sınırlıdır. Kuvvet ve kudreti kanunla sınırlanan bir hükümetin idaresi altında yaşamak senin tabii hakkındır. Kendi hükümetine ve onun idaresine iştirak ve tesir etmek senin hakkındır. Partizanlıktan, tarafgirlikten uzak bir adalet senin hakkındır. Senin tevkifin polis keyfine bağlı olamaz, v.s."

Genç vatandaşa vazifeleri de anlatılıyor: "Büyük hürriyete sahip olan kimse bu hürriyetleri koruma ve savunma görevini yüklenmeye mecburdur. Şahsiyet olarak senin önem ve değerine hürmet esasına dayanan bir cemiyet içinde, sen de bu hürmete lâyık olduğunı ispat etmelisin. Eğer hürriyetini seviyorsan, düşmanlarını bile cebir ve zulümden koru. Şayet bir feridin hürriyeti gasbedilirse bil ki bütün hürriyet kaybedilecektir.

Eğer haklarının sahibi olmak istiyorsan, onları mesuliyet şuru ile kullan. Hakların kötüye kullanılması bütün hakların tahdidini doğurur. Demokratik davranış ve tutumu âdet edin ve çoğunluğun tradesine itaat et. Fakat, çoğunluk içinde, azınlığın hak ve görüşlerine tam saygı göster."

Vatandaşlık eğitimi projesinde bu ana düşüncelerin zihinlere iyice yerleştirilmesi gayesine yer verilmiştir.

"Kuvvet ve kudreti kanunla sınırlanan

bir hükümetin idaresi altında yaşamak se-
nin tabii hakkıdır." öz sözüne münferit
kanun maddelerinin tanıtılmasından çok
daha fazla önem veriliyor. "Eğer hürriyeti-
ni seviyorsan, düşmanlarını bile cebir ve
zulümden koru". Bu temel gerçeği bilmek,
muhtelif hukuk olaylarını bilmekten daha
faydalı telâkki ediliyor. Anayasa hukuku
ile ilgili teferruatın öğretilmesi değil; bilâ-
kis genel bilgi, halk ve hayat içinde geçer
bilgi ön plâna alınıyor.

Ana bilginin verilmesinin mühim rolü
yanında, vatandaşlık davranış ve tutumu
eğitimi bilhâssa önem kazanmıştır. Bu ko-
nuda C. E. P. enteresan örnekler vermektir.
Mühim yenilik lâboratuvar pratiği
"Laboratory practice" yapılmasıdır. Lâbo-
ratuvar pratiği, okul, mahalli idareler ve
devlet lâboratuvarında bir nevi tatbikat-
tır. Bunun manası okulun, mahalli idare ve
devlet dairelerinin öğrencinin bizzat icra
yeri, faaliyet ve çalışma sahası olmasıdır.
Bu suretle, genç nesle, bizzat icra, emir
ve karar verme yoluyla, ileride bütün ha-
yatı boyunca, her hangi bir mesele ile kar-
şılaşıncı, demokratik davranış ve tutuma
intibak etmek fırsatı ve imkânının verilmesi
arzu edilmektedir.

Vatandaşlık pratiği yapılabilmesi için
en lüzumlu unsur muhitin ve durumun
gerçek olmasıdır. Vatandaşlık usullerinin,
demokratik davranış ve tutumun temrin -
talim sahası taklid, hayali veya uydurma
değil, gerçek olmalıdır. Bu suretle C. E. P.,
"yaparak öğretim" nazariyesini geliştire-
rek, gençlik parlamentosu gibi oyuncak
parlömantarizm yahut bir politika konu-
sunun öğrencilerin reyine sunulması gibi
hayali rey verme metodlarını yetersiz bu-
lularak, geride bırakmaktadır. Faaliyet sa-
hasının gerçek olması, gerçek Vatandaşlık
faaliyetinin bütün ana vasıflarını ihtiva
etmesi lâzımdır. Genç insan mühim Vatan-
daşlık usullerini ancak bu şartla öğrenebi-
lir. Genç Vatandaş, Vatandaşlık mevzuun-

da fiilen gerçek bir şeyler yaparsa, mü-
him mesuliyetleri üzerine alırsa, insan ce-
miyetinin tam bir üyesi olmayı ciddi olarak
benimserse, kendi kendini demokratik dav-
ranan vatandaş olarak yetiştirebilir.

Vatandaşlık pratiği metodunun sınıf-
larda tatbiki gerektiği zaman teferruatlı
plânlar hazırlayıp uygulamak lâzımdır.
Bir vatandaşlık pratiğinin icrası sırasında,
gençlere bilgi ve haberleri bizzat toplamı,
muayyen bir görüşle devlet organlarına
tesir, etme veya umümi bir faaliyeti Va-
tandaşlık yönünden temrin etme imkânı
sağlanmalıdır. Devlet ilimleri tedrisatında
ihtiyaç duyulan çalışma tarzı, kitaplardan
vâkıaların öğrenilmesi mahiyetinde değil,
daha çok bizzat haber edinme, insanlarla
temas, müşahade, vesikalar üzerinde çalış-
ma, istatistikler ve anketler hazırlama, so-
rular tanzim etme ve cevaplandırma v.s.
yoluyla bilginin idrak edilmesidir. Öğrenim
ve öğretimde artık ikinci elden aydınlan-
ma tatmin edici değildir. Her şeyden önce
kaynaklarda çalışma yoluyla bilgi ve ha-
ber alma istenmektedir. Bu mevzuda tem-
mel prensip öğrenim ve öğretim vitresi-
nin gerçek olması; hakiki bir duruma istin-
at etmesidir. Ancak bundan sonra bilgi
ve haberin diğerlerine verilmesi meselesi
gelir.

Halkın son kararları verdiği demokra-
side, haberlerin yayılması vazgeçilemez bir
ihtiyaçtır. Doğru kararın teminatı, haber-
lerin serbestçe edinilmesi ve bütün görüş-
lerin, zid telâkki ve faraziyelerin yayıla-
bilmesi ve ortaya konabilmesi serbestliği-
dir. Gençliğin gazetelere yazı yazarak, ri-
saleler çıkararak, duvar ilânları kampan-
yaları açarak, nutuklar söylüyerek, mü-
nakaşa ve müzakerelere iştirak ederek, ser-
giler açarak ve benzer usullerle "fikir
yayımına" katılması zaruridir.

Bir demokraside halkın irade izharı-
na sayısız ferdi kanaatların izharı yoluy-
la ulaşılamaz. Milyonlarca ferdin götüş ve

telâkkilerinin muayyen fikirler ve prog-
ramlar etrafında toplanması lâzımdır. Bu
ise yalnız, Vatandaşların partilere, sendi-
kalara, derneklere, aksiyon gruplarına v.s.
dahil olmalarıyla mümkündür. Gençliğin,
bu mevzuda da demokrasinin kötüye kul-
lanılma imkânlarının yok edilmesi bakı-
mından eğitime tâbi tutulması gerekmektedir.
Gençlerin faaliyet komiteleri, grup-
ları, teşkil etmeleri; dilekçeler vermeleri;
diğer gruplarla müzakere, münakaşa ve
temasa girişmeleri; meselelerin halli için
uzlaşma çareleri aramaları ve bütün bun-
ları yaparken "demokratik oyunun kaide-
lerine" riayet etmeleri ve tekrar gazete,
risale, duvar ilânları, nutuk, münakaşa v.s.
den faydalanmaları lâzımdır. Ve ancak bu
suretle gençlik, cemiyetin (okulun, mem-
leketin, milletin yahut umümi olarak in-
sanlığın) hizmetine girmeğe hazırlanabilir.

İnsan cemiyetlerinde, her nesle, eski-
sinden daha iyi bir şeyler başarmak vazifesi
düşer ve her nesil gelecek Vatandaşları
bu vazifelere hazırlamak zorundadır. Bu-
nun için Vatandaşların kendi çevrelerini
islâha daha okul içinde başlamaları gere-
kir. Onların politik cemiyet içinde düzen-
li bir beraber yaşamayı sağlamak için yar-
dımlaşma ve dayanışmaları, kendilerini
"daha iyi bir devlet" gayesine vakfetmele-
ri, milletlerarası işbirliği için uğraşmaları
lâzımdır. Bu sahalarda hepsinde veya bi-
rinde Vatandaşların mutlaka bir şeyler
yapmağa, bir şeyler başarmağa çalışmaları;
olgunluğu, ileriliği aramaları ve daima
hür bir devlet düzeninin ana kurallarını
göz önünde tutmaları, her zaman demokra-
tik sistemin "oyun kaidelerine" riayet et-
meleri gerekir. Vatandaşlık eğitimi proje-
sinin tatbik etmek istediği modern "ya-
parak öğrenmek" metodunun ana hatları
bunlardır.

"Neue Zürcher Zeitung" dan

Çeviren: Turgut Feyzioğlu

Akbank'ın aziz müşterilerine
yeni ve büyük hizmeti

YÜZ EVLER MAHALLESİ

AKBANK

(Tafsilat gişelerimizde)

NEDRET GÜRCAN

Yeni Şiir
Kitabı

Çıktı

FESTİVAL

Resimleyen:

Güngör Kabakçoğlu

Fiatı : 100 Kuruş

ŞAİRLER YAPRAĞI
YAYINLARI

DİNAR

Kültür ve Sanat

Âsû'da Gece Teması

Cavid ERGİNSOY

Neler gelip geçer sulardan, göklerden
Ki benim uykularında karanlık bir
yüz olur

Eşyalarım da, elbisem de ilişmez son-
suzluğuma

Duyulur uğultularla uzaklardan

Zaman, üzüntüsüz olur. (1)

Şair, bundan beş yıl önce *Sıvash Ka-
rınca*'da sorduğu bu soruya şimdi *ÂSÜ*'da
bir yeni soru katıyor:

Bu nedir bulamıyorum

Yıldızlar yıldız

Gökyüzü gök

Gece aşağıda. (2).

Gece öyle kuvvetlerin hüküm
sürdüğü bir yerdir ki, onlar sulardan
mı göklerden mi nerelerden geçerken ço-
cuğun masum uykusuna karanlık bir yüz
görsünür; onlara insanın ne hissi ne düşün-
cesi ilişmez, çünkü onlar insanı sonsuz ve
zamansız yapar. Gece nasıl bir şeyse, yıl-
dız yıldızlığıyla, gök-yüzlü göklüğüyle tarif
edilir de gecenin kendi tarif edilmez, yal-
nız "aşağıda" olduğu bilinir.

Gecenin uykuyla, karanlıkla, soğumay-
la; karanlığın, uykunun, soğumanın ö-
lümlü olan sıkı ve derin bağları şaire gece
tema'sını bu kitabın hemen her şiirinde
işletmiş. Bu tema, kitaba birlik veren en
kuvvetli unsur olarak görünüyor.

Önce, gecenin karanlıkla, soğumakla,
ölümle olan bağlarını şair ne şekillerde ifa-
de ediyor, buna bir kaç misal:

Ölüm yıldız karanlığa ne verir

Ölüm yıldız karanlığa

Üyeler geceyle ıssız

Üsürüm (3)

Sonra:

Bir gece susmuştum yatakta

Durdu elim ayağım upuzun

Usulca denedim ölümü

Nice söylentiler üzre (4)

Yahut:

Gayri kaldım gerilerinde günün

Beni koyup giden rüzgâr mı ne

Üşür de ağarır

Alınm kara toprağın ardını duyar mı
ne (5)

Bazen gece aşk gecesidir, fakat aşık
istediği kadar:

Neyi bölüştük binbir ışıktan

Binbir gece

Kirpiklerim ıslanmış duy beni

Hadi dön

Kötü düşüncelerden öte

Yitirmiş varlığımız anları nice

İstesek de istemesek de bu

Hadi dön

desin, istediği kadar

Çok var dağlara yıldızlara ormanlara
Ölüme çok (6)

diye kendine ve sevgiliye ümit versin, "kö-
tü düşünce" bir kere insana girmiştir. Ge-
cede insanların aşkı sanki ölümün sessizli-
ğinde sevişmektir, olmaz:

Tan ağaranaca

Ulu karanlıklar

Örtüyor kara toprakta üstümüzü

Olmaz diyorsunuz. (7)

Yahut gece, bir kısım insanların uyu-
duğu, bir kısmının yaşadığı, bir kaçının da
yataкта dalgın düşündüğü uykusuz gece-
dir. Böyle gecede de ölüm, karanlığıyla, so-
ğuğuyla ta yanbaşımızdadır:

Bakışın gecede uyanık

Ötelerde çılgın kalabalığı unutulmuş-
ların

Düşündükçe daha acır

Karanlığın kırmızılığındaki

Bakışın gecede sıcak

Ki soğur tenha sokaklarda

Yelsiz

Bir köpek ölüsündeki (8).

Ölümü geceleyn "usulca deneyen" şair,

insanın geceleri ölüme iyiden iyiye yakın
olduğunu kuvvetle hissediyor:

Çağırma beni geceleyn

Elim ayağım sevgi

Çağırma

Ölümler uyanacak

Uyanacak ve gelecek hepsi

Yatak odamıza kadar

Uzaklaşırken yıldızlarımız

Biraz öteye

Öteye mi diyorum

Uyukladığımdan belki de

Daha yakına gel ama onlar duymasın
bizi

Çağırma beni geceleyn (9).

Demek ki gecede aşk, ancak sevgili de
ölüme yakın gelirse mümkündür; o zaman
ölüler yadırgamaz, uyanmaz. Ölüler bah-
sinde şair şunu da bulmuş: ölümlere gece
herhalde yaşayanlara ifade ettiği karanlık,
soğukluk ve sessizlik vasıflarıyla görün-
mez, çünkü onlar zaten gecenin içinde, o-
nunla hasır neşirdir. Ölüler için gece hat-
ta parlak, hatta sıcak olur:

Delitaş parladı yokluğu

Delitaş kırık

Bir gelin mezarının üstünde

Delitaş karanlığa karşı

.....

Delitaş yellere hep

Delitaş sıcak

Nasıl duymaz sessizliğin aklığını gecede

Delitaş ölü değil ki (10)

Yahut:

Ölü giyinmek ister

Geceleri

Dağların taşların

Çıplaklığında (11).

Ölüm - hayat, karanlık - aydınlık, gece
- gündüz ikiliği belki de bir gerçek teklifin
sekillerinden ibarettir, fakat bir kere ya-
ratan yaratmıştır, ikilik insanın mayasına
bir kere girmiştir, bundan kurtulamaz:

Delhide İstanbulda Romada

Ulu tapınaklarda hep

Biri dua eder biri dinler

İkisin

Senin sevgin

Onun güzelliği

Tanı değil midir

İkisin

Yatarsın da akşamları boyun uzar

Bir yaşamada

Bir ölmeye

İkisin

.....

İkisin

Nice bir olursa Tanrı

Nice tekse ölüm

İkisin (12).

İnsana ümit veren, yaşama gücünü ve-
ren ise gene bu ikiliktir. Gerçi ölümü ya-
nbaşında hissetmeden yapamıyor, hele
geceleri ölüme çok yaklaşıyor. Fakat sabah
olunca karanlıktan aydınlık, ölümden hayat
ayrılıyor:

Her sabah yaşadığım şey

Kocaman bir geceden sonra

Aydınlık yüzü insanların (13).

Uyanmak, tekrar yaşamak olduğu için
güzelidir. Gün ışıyınca yeniden duyulan ses
şunu der:

Kalk tan ağarmada

Bu yelin doluşudur

Odamıza

Anlarımızıza

Düşüncelerimize

Tasalarımıza nice uzaklardan (14).

Öyleyse insan sadece sonsuz uyanık-
lıkla dolu hakiki hayatı, uykusuz, ölümsüz
hayatı arzulanamaz mı? Elbette arzular. İs-
ter ki öyle bir uyanışın, anlaşınsın ve görşün
bir kere her şeyin sırrını:

Uyar beni toprak

Kadınlar ninnilerde

Oğullar savaşlarda yiter

Kötü yeli esince

Kimseler kalmaz

Sanki bir masal

Yürümüş gitmiş

Açılarım bir denkleme uykusuz

Belki anılarları beni

Sevindirirler umdururlar ama

Sizin

Kocaman dağbaşlarından

Gece yarısı yeşiren çayırda

Kocaman ayak izleri

Bileyim

Denizle ormanın

Gökle ateşin

Böcek yıldızın başkalığı yok

Toprak uyar beni şimdiden (15).

Uyarılmayı arzulayan insan, bu hayat-
taki ölümlü hüviyetinden vazgeçebilmeli,
bugünkü hayatta neyi varsa geri verebil-
meli. Kâinatın sırrına varmak için şair bu-
na razıdır:

Peki alın sizin

Daha istemiyorum

Bu el bu ayak
Bu duygu bu düşünce
Sizin
Daha istemiyorum
Dallarda göklerde sularla
Daha istemiyorum (16).

Razi olsa da olmasa da bu denklem insan için çözülmez, şair bunu biliyor. Biliyor ki sonsuz uyanıklık insan için değil; özlenen ülke bir hayalden ibaretti, muhteşem bir hayal:

Hepsi yürümüş çizgilerin
Siyahtan eflâtundan yeşilden mor
Uzakta

Bütün resimler aziz
Soğuk ve eski

İnsanım kurtulamam ki

Ellerim beş parmak ellerim kan

Uzakta

Daha uykusuz

Toprakların uzandığı gerçek (17).

Bu son satırlardan anlıyoruz neden insan hem uykuya, hem ölüme mahkumdur. Neden "daha uykusuz toprakların uzandığı gerçeğe" varamaz. Şair:

Ellerim beş parmak ellerim kan

diyor. Demek bütün bu karanlık, bu ölüm, bu uyku insanın suçluluğunun kefaretidir. Gerçi bu fikir yepyeni bir şey değil, fakat şairin bu yazının başındanberi kendi sözleriyle açıkladığımız ana fikrinin desteğini, izahını teşkil ediyor. Fikre bütünlüğünü veriyor. İnsan, gerçeği çok aramıştır. Bir kere de bu dünyadan olamayan insana, Merihliye soruyor, fakat cevabını kendi veriyor:

Atmosferler içinde hapsedilmişim
Yaşamak sevincile uyutulmuyor keder
Sizler ne yaptınız

Tanrımız var mı buldunuz mu ötesini
varlığın

De dursun alınımı yakan düşünceler.

Gelme gelme üstüme

Bir şifa vermeyeceksen eğer

Senin bir daha büyük şüphem ve ko-

ğulmuşluğum

Dehşetle kudururuz beraber. (18).

- (1) Fazıl Hüsnü Dağlarca, Sıvaslı Karınca, (Kardeş II).
- (2) Âsû (Karanlık Yapı)
- (3) Âsû (Tedirgin)
- (4) Âsû (Ölüm Üstüne Deneme)
- (5) Âsû (Kara Duyarlık)
- (6) Âsû (Uyanı)
- (7) Âsû (Yoklukta Sağlar)
- (8) Âsû (Yaprak)
- (9) Âsû (Çıplağın Sessizi)
- (10) Âsû (Delitaş)
- (11) Âsû (Çırlıçıplak)
- (12) Âsû (İkice)
- (13) Âsû (Her Sabah Şaştığım Şey)
- (14) Âsû (Gün İğyınca Yeniden Başlayan Ses)
- (15) Âsû (Uyarı)
- (16) Âsû (Geri Verilen)
- (17) Âsû (Ülke)
- (18) Âsû (Merihliye Sesleniş)

Ses ve Tel Birliği Konserleri
Tanınmış Fransız Piyanisti
SAMSON FRANÇOIS

27 Mart 1956 Salı gecesi saat 21 de
Büyük Tiyatro'da bir resital
verecektir.

İki Roman

Varlık Dergisinin roman ödülünü Yaşar Kemal'in "İnce Memedi"yi, ikinciliği Orhan Hançerlioğlu'nun "Ali"si kazanmıştı. Biz de çoğunluğa uyararak seçimi çok yerinde bulduk. Bu yazımızda her iki eser üzerine bazı düşüncelerimizi kısaca veriyoruz.

İNCE MEMED

Tutum bakımından Yaşar Kemal'le Amerikalı yazar Robert Penn Warren arasında bazı yakınlıklar bulduk. Gerçi daha önce de belirtmiştik, bir yazar başka bir yazar açısından değerlendirmek iyi bir yol değildir. Ama gene de bu benzerlikleri belirtmekten kendimizi alamadık. Bizim için İnce Memed'in en büyük üstünlüğü uslubunda ve tıpkı Warren'de de olduğu gibi kullandığı canlı, pürüzsüz, akıcı dildir. Bu uslubu getiren de konunun ta kendisi. Yer yer konuşur gibi, yer yer masal anlatır gibi. Robert Penn Warren'de de konuşma dilinin tadıyla, anlattığı yerlerin şivesini katıştırarak bütün eserin birliğini ayakta tutan bir uslub buluyoruz. Romanın güzelliğini herseyden önce dilin bu şürlülüğü getiriyor.

Yaşar Kemal romanın kuruluşunda da Robert Penn Warren'e yaklaşıyor. Onun romanlarında eski trajedilere benzerlik, Alexandre Dumas'vari anlatı oyunları buluyorlar. Bunlar İnce Memed'de de bolca, bolca var: öldü sanılan Abdi Ağa çıkarılıyor; yalancı tanıklarla haksız yargılamalar; birbirine kavuşmalar; çarpışma, dövüşmeler.. gibi.

Bu entrikaları, olayları birbirine bağlayıp, meraklı bir biçimde sunabilmek için Yaşar Kemal de Robert Penn Warren gibi davranıyor; onun gibi tatlı anlatmanın sırrına varmış. Çözülüşlere gitmeden önce uzun, sıkıcıya kaçır hazırlıklar da buluyor. Tıpkı masal anlatan ninelerin dinleyicilerini merakta bırakmak için uzun susmaları, kahve yudumlamaları gibi. Bunu Yaşar Kemal tıpkı Warren gibi uzun coğrafya bilgileri, yer tasvirleri vererek, aralara hikâyeler sokuşturarak yapıyor. Toros dağlarını, Şahin Kayası'nı, Iraz'ın, Ali Safa Bey'in, Kalaycı Osman'ın hikâyelerini anlatırken, uzun süren tek kelimeli kesik konuşmalarla hep bu hazırlığı yapıyor. Kişilerin davranışları da sebeblerini hep bu hikâyelerde ki kin gütmelerde, toprağın el değiştirmesinde buluyor. Okuyucu da sabretmesinin karşılığını sonunda bol bol alıyor. Hele romanın sonundaki çözülme çok çabuk oluyor, bir coda gibi parlak bir biçimde olaylar birbirinin ardından aklı, akıveriyor.

Yaşar Kemal'e Robert Penn Warren'in en çok benzettikleri nokta, kahramanlarının adaleti yerine getirmekle görevli yasa dışı insanlar oluşu. Robert Penn Warren'deki *night rider* ile Yaşar Kemal'deki *eşkiya* eşanlamdadır.

Bu ayaklanan yasa dışı kahramanların her iki yazarda da benzeşen yönleri pek çok. Hele biri çok ilgi çekici. Yaptıkları için sonuçunun neye varacaklarını bil-

dikleri halde bu insanlar bu durumu seçmemiş, tesadüfler onları buna sürüklemiştir. İnce Memed Hatçe'yi yanına almış, kasabaya, ev bark sahibi olmaya, mutluluğa koşarken karşısına Abdi Ağa çıkmış olsaydı belki hiç eşkiya olmayacaktı. Gene Yaşar Kemal'de de, Robert Penn Warren'de de kahramanlar yaptıkları işin kendileri için mi yoksa bir ülkü için veya başkaları uğruna, onların esenliği için mi olduğunu iyi belirtmezler; bunun bilincine varamamış bir halleri vardır. Gene her iki yazarın kahramanları sonsuz mutsuzluklara, talih-sizliklere uğramış insanlardır. Her iki yazar da adaletin ölçüsünü bir çeşit başarıya bağlıyor.

Her iki yazarın kahramanlarının karşıtları var; karşıtların gerçekleştirilmesinde her iki yazar birbirlerinden biraz uzaklaşıyorlar; ancak karşıtlığı kurusta tutum bakımından gene birbirlerine yaklaşıyorlar. Bununla ilgili olarak yer bakımından da bir karşıtlık kurmuşlar. Her iki yazarda da bir yanda sarp yerler, dağlar ve onların insanları öte yanda ovalar, düzlükler; kasaba ve şehirler ve onların insanları var. Dağda özgür, temiz bir hayat var; ova, 'belâlı ova', kasaba ise kötülükler kaynağı; ceza evi de orada.

Her iki yazar arasında son bir benzerlik daha; her ikisi de memleketerinin problemlerle dolu Güney'ini dile getirmiş.

İnce Memed'de incelenen çok şey var. Yazarın erdemleri saymakla bitmez. Eserin en beğendiğimiz yerlerini analım: Yazarın önemli olaylar karşısında köy halkının düşüncelerini eski trajedilerdeki koro gibi vermesi, bir. Bu Hatçe'nin Abdi Ağa'nın yeğeni'ne nişanlandığı, Abdi Ağa'nın öldüğü haberi gelip te İnce Memed'in köylüyü öküzlerine tarlalarına kavuşturduğu, sonra Abdi Ağa'nın ölmediği anlaşılınca köylünün aldığı tavır bu koroyla verilmiş. Uzun yıllar sonrası köylerine dönen Hasan ile Ali'nin aralarındaki konuşmaları, İnce Memed ile Hatçe'nin tekrar karşılaşmaları kolayca hatırdan çıkmayacak sahneler.

ALİ

Orhan Hançerlioğlu'nun Ekilmemiş Topraklar'ı için gene FORUM'da yazdığımız bir yazıya "Roman mı?" başlığını koymuştuk. Son eseri Ali'nin roman sayılıp, sayılmayacağına bütünümlü kararsızlık içindeyiz.

Yazar Ali adında bir serseriye ele alıyor, onu yapısı, aklı, yaratılışı ile bir bakkal, bir öğrenci, bir memur, bir sanatçı, bir mirasyedi, bir tüccar, bir bakan olarak düşünüyor. Her birini ayrı bir bölümde ele alıyor. Ancak bize kalırsa bu bölümler hepsi bir araya gelince bir romanın organik bütünlüğü meydana getiremiyorlar; işte bizce Ali'yi roman olmaktan uzaklaştıran da budur. Bu sonuca eser üzerinde uzunca düşünerek varmış bulunuyoruz. Gerçi yazar bu bölümleri birbirlerine bağlayan, tek bir Ali'yi bütün Ali'ler boyunca ortaya çıkaran bazı işaretler koymamış değil. Bunlar nelerdir, önce onu gösterelim. Bir kere romandaki sekiz bölümün kahramanının adı da Alidir. Bazı dış görünüş özellikleri de her Ali'de tekrarlanıyor. Hepsinin sağ yanaklarında kocaman, kara bir ben var, sırtlarında küçük bir tümsek.. Gene bazı

kişilik özellikleri, de - korkaklık gibi, bençillik gibi - bazı bölümlerin Ali'lerinde tek rarlanmış. Yazar bununla da kalmamış, bölümlerdeki olayları da ucuca getirecek bazı bağlar koymuş. Birinci bölümde Ali Tavuk vardır, bu ikinci bölümdeki bakkal Ali'nin dükkânına hırsızlık yapmaya girer, o bölüm de bir sonraki öğrenci Ali bölümüne bağlanır., böylece bölümler birbirine geçişir.

İşte bütün bunların esere bir bütünlük sağlayacağı düşünülürse de, yüzdeki kara ben, sırttaki tümsek gibi dış görünüşlerin bu birliği sağlamakta yetersiz oldukları bir yana, olayları birbirine bağlayan, aynı olay içinde yanyana bir iki Ali'yi birden göstermek, bızce bütünü yapmaktan çok onu dağıtmak, parçalamak olur. Ali'leri yan yana, aynı olay içinde göstermek, hem yazarın kendi amacına ihanet oluyor, hem de esere yapmacıklık bir hava veriyor. Bölümler birbirinden bağımsız olsaydı, Ali kişiliği ve yazarın onu değişik kılıklarda göstermesi daha inandırıcı olacaktı. Bölümler bir bütünü meydana getiremediğine göre acaba herbiri kendi başlarına bir bütün yapabilirler mi? Bunlara birer hikâyedir diyebilir miyiz? Bazısı için evet, bazısı için hayır. Bu bölümlerin herbirinde kahramanı yaşadığı çevrenin, toplumsal sınıfın ve mesleğinin gerekleri, işaretleri içinde vermek, bunu da az sayıya gerçekleştirmek, ister istemez, bunları, sıkıştırılmış, öztlenmiş anlatılar kişilerini de daha çok tipler durumuna sokuyor. Bunlar arasında en iyi emekli Ali canlandırılmış, hayal ve hakikat içinde bize "Oyun" romanındaki Halim'i andırıyor.

Ali kuruluşu bakımından bir hayat halkası gibidir. Her bir Ali hayatından hoşnut değil, bir bölüm sonraki Ali'nin hayatını kıskanır. Her bir bölümün Ali'si bir an gözlerini ya denize dikerek, veya piyano sesine dalarak herşeyi silerek yeniden bir hayat kurmayı düşünür. Romanın bu felsefesi en iyi son bölümde, Sosyal Saadet Bakanı Ali'nin düşüncesinde belirir. Bakan Ali tıpkı romanın başındaki tavuk Ali gibi anasız babasız bir sokak çocuğu olmak ister, böylece halkın iki baş ucu birbirine bağlanmış olur. Tıpkı Schnitzler'in duyuncu aşk temasına dayanan "Halka"sındaki 10 bölümün birbirlerine bağlanması gibi.

Eserde yer yer çok canlı, güzel işlenmiş parçalar var. Ne yazık ki eser gerektiği hacimde yazılmamış. Orhan Hançerlioğlu çeşitli yazılarında uzunluğun roman için bir ölçü olmadığını ısrarla belirtmişti. Bunda yerden göğe kadar haklıydı; ancak uzunluk bir hareket noktası olmamakla beraber, eserin gereğinden çıkan bir sonuçtur. Şuna inanıyoruz ki yazar Ali'yi daha geniş hacimde tutsaydı istediğini daha iyi gerçekleştirecekti.

MÜZİK

Don Giovanni

Bedii SEVİN

Heinz Arnold ile Kurt Eichhorn, bu eseri sahneye koymak ve idare etmek için Almanya'dan gelmişlerdir. Sadece bir o-

peraya dayanarak değerleri hakkında yargıya varmak doğru olmaz; fakat Don Giovanni üzerinde konuşabiliriz. Kanaatimizce Devlet Tiyatrosu, Prof. Eichhorn'u getirtmekle iyi bir iş yapmıştır. Sahnemizde ilk defa "bağırmeden" şarkı söylendiğini, "üslûba" hürmet edildiğini ve "müzik yapma" endişesinin ön plâna geçtiğini gördük. Devlet Operasının başına Prof. Eichhorn gibi işinin ehli bir şef getirilirse ses sanatlarımızın da, icracılarımızın da çok şeyler öğreneceğinden eminiz. Yalnız orkestra şefinin Don Giovanni'yi haddinden fazla uzattığını söyleyelim. Birinci perdeyi, eserin orijinalindeki gibi dört tabloya bölmek daha isabetli olurdu. Hattâ belki operanın yapısı içinde bir yama gibi duran onikinci sahne bile çıkarılıp atılabilir; herhalde Prof. Eichhorn, Donna Anna'nın o güzel aryasına kıyamamış. Yalnız, Mozart'ın, operanın Viyana'daki icrasında tenor Morella için sonradan bestelediği arıyayı (Dalla sua pace) Umur Pars'a neden söyletmek lüzumunu duyduklarını anhyamadık.

Gelelim rejisöre: Prof. Arnold'un "mise en scène"i ancak "fiyasko" kelimesiyle ifade edilebilir. Herşeyden evvel eserin karakteri üzerinde anlaşmalıyız. Don Giovanni ciddi, trajik bir opera mıdır, neşeli bir eser midir? Prof. Arnold, bazı anlayışsız rejisörlerin yaptığı gibi son seksteti kesip atmamış ama yine de eseri birinci zaviyeden görüyor. Mozart'ın sathi ve neşeli bir müzik yazdığını iddia edecek değiliz; bilâkis, olaylara sadece dışardan bakmamış, derindeki psikolojik temellere de el atmıştır. Onun için "taş adam" görüldüğü vakit mistik bir hava bile hissedersiniz; fakat ciddi ve komik partiler birbiriyle kaynaşmıştır ve tek bir üslûp içinde erimştir. Da Ponte, metni "dramma giocoso - neşeli dram" diye adlandırmıştı. Mozart da "opera buffa" terimini kullanmıştır. Kanaatimizce kraldan fazla kralcı olmak ve Don Giovanni'yi bir "atmosfer operası" haline getirmek hatadır.

Şimdi balo sahnesini ele alalım. Burada Mozart o zamanın toplantılarının, balolarının realist bir tablosunu çizmek istemiştir. Sahnede üç orkestra görürüz. Birinci orkestra 2 obua, 2 korno, yaylı kuartet ve bas'dan; ikinci ve üçüncü orkestralar keman, çello ve bas'dan ibarettir. Birinci orkestra asiller için menuet, ikinci orkestra yine asiller için "contredanse", üçüncü orkestra halk için süratli vals (Deutscher) çalar. Üç ayrı ritm (üç dörtlük, iki dörtlük, üç sekizlik) son derece ustalıkla üstüste bindirilmiştir. Her orkestranın, çalmaya başlamadan evvel sazlarını akordettiğini duyarsınız. Prof. Arnold, sahneye kukla orkestralar çıkartıp müziği opera orkestrasına icra ettirmekle bu tablonun tesirini ve mânâsını sifıra indirmiştir. Ayrıca perdenin sonundaki gök gürültülerini, rüzgârı ve şimşekleri hem yersiz hem üslûba aykırı bulduğumuzu söyleyelim. "İntikamın gürleyen sesi"nin, "dört bir taraftan esen vahşi rüzgârlar"ın tabiat hadiseleriyle ilgisi yoktur. Rejisör, psikolojik durumları gözle görülür hale getirmekle trajedi unsurunun kefesine lüzumsuz bir ağırlık koymuş.

Bir parça da son tablo üzerinde du-

rahım, Don Giovanni yemektir. Salonun bir köşesinde 2 obua, 2 klarinet, 2 fagot, 2 korno ve çello'dan müteşekkil küçük bir orkestra yemek müziği çalar. Mozart, burada, kendi devrinde yaşamış olan bestecilerin eserlerini seçmiştir. Önce Martin'in "Una cosa rara", sonra Sarti'nin "Fra i due litiganti" adlı operalarından ve nihayet "Figaro'nun Düğünü"nden birer parça dinleriz. Prof. Arnold, sahneye bir orkestra çıkarmamakla bu tabloyu da anlaşılma hale sokmuştur. "Taş adam"ın gelişi ve "Don Giovanni'nin" alevler tarafından yutuluşu" ise kelimenin tam mânâsıyla "mas karalık"tı. Projeksiyondan vazgeçmek ve Don Giovanni'yi kırmızı bir duman içinde kaybetmek her halde güç bir şey değildir. Sayın rejisör, muhayyilesini balo sahnesinden ziyade bu tabloda işletmeliydi.

Eğer Don Giovanni başarı ile temsil edilemediyse bunda solistlerin de rolü büyüktü. Sesi duyulmayan, duyulduğu vakit de ya pes yahut da tiz tmlayan ve sahnede adeta pandomim yapan bir Don Juan la, tizlerde falset söyleyen, koloratur pasajların altından kalkamayan bir Ottavio ile, Mozarta yerine J. Strauss teganni eden bir Zerlina ile, güzel sesine rağmen sert ve sivri yükselişleriyle arıyalarını karikatürize eden bir Elvira ile bu işin altından kalkılamazdı. Sadece Sabahat Tekebaş bize güzel ve temiz bir müzik dinletmiştir; yalnız ona da koloratur pasajlarda vibrato yapmamasını ve "havalı" sesler çıkarmaktan kaçınmasını tavsiye edeceğiz. Ayhan Baran, kısacık partisinde nazal olmakla beraber doyurucu idi. Hilmi Girginkoç da kendi imkânları içinde en başarılı icralarından birini çıkarmıştır. Son olarak Masetto'ya, beşinci sahnede dayak yiyen adamın karagöz olmadığını hatırlatalım.

Don Giovanni, bu hali ile tutunacağı benzemiyor. Mamafih okuyucularımıza gidip Sabahat Tekebaş'ı ve mükemmel bir icra çıkaran Opera Orkestrasını dinlemelerini tavsiye ederiz. Yalnız Helmut Schaefer idare etmiye başlıyalı beri Prof. Eichhorn'un manyetik tesiri kaybolmaya yüz tutmuştur.

SİNEMA

Aybars Film

G. A.

Forum'da şimdiye dek çıkan sinema notları, çeşitli bakımlardan da olsa gerçek ten ilgi çekici filmler üzerine yazılmıştı. Geçen hafta içinde Ankara'da gösterilen "Hollywood Rüyası" adlı film, belki de, bir filmin ne inanılmaz kertede kötü olabileceğini göstermesi bakımından ilgi çekici sayılabilir.

Ankara'da yaşayan güzel film meraklılarının beğenebileceği filmler pek az sayıda gelir buraya. Ancak en kötü filmleri bile bir çeşit seyircinin tuttuğu, beğendiği söylenebilir. Güldürücü yahut ağıltıcı hikâyesi, "manzaraları", şarkıları, dans yahut göbek sahneleri, filmin sinemadaki seyircilerinin, hiç değilse birkaçını ilgilendirebilir. Oysa bu film seyredilirken gideler

bir yana, gülerek yahut çirkin bile sayılabilecek sözler söyleyerek seyredenler hiç kimseyi rahatsız etmiş benzmiyordu. Kimse "sus" demedi, "ayıp" yahut "terbiyesiz" demedi öyle yapanlara. Herkesin içinden böyle şeyler geçiyordu belki de, bilemeyiz, ancak, gördüğümüz bu. Filmin seyirci bakımından "en az bir iş değeri" olmadığı anlaşılıyor böylece.

İş değeri yok demek, bir bakıma filmde ilgiyi toplayacak bir takım noktalar da yok demektir. Bunun olmaması ise en ilkel anlamda ölçü, rythme eksikliğini gösterir. Ölçüsüz bir filmin seyircisi ise, çoğu zaman, neyi neden seyrettiğini anlayamayacak bir duruma girer.

Böyle bir filmi, hikâyesinin herhangi bir bakımdan ilinç olması kurtarabilir. Oysa senaryoda aşılmaz, atlanmaz boşluklar olduğu gibi birtakım anlaşılmasız tikiştürmeler de var. Bu filmin, découpage denen nesnenin ne olduğunu bilen bir adamın elinden çıktığına kimse inanmaz. Güzel resim görmek şöyle dursun, resimlerin hareketliliği bile yok. Panoramique olması istenen bir iki parçada ellerin titrekliliği, bütün öteki kusurlara katılıyor.

Seyirci, birtakım anlaşılmaz, inanılmaz olayların ardarda sıralanmasına gülmekten başka bir şey yapamaz. Filmde bir "göz" olmadığı gibi bir "kafa" da yok.

Eski filmleri "taklit eden" bir film parçası, sessiz film "nüktesi" olarak değer, filmin içinde sivriliyor. Yalnız Aybars, bütün bu işlerin sorumlusu, bu "nükteyi" de ciddiye almış.

Geriye, filmin üçte birini meydana getiren Faust oyunu kalıyor. Aybars, Mephistopheles rolünü dakikalarca seyrettiriyor. Nasıl çalıştığını, nasıl oynadığını merak edenler, meraklarını giderme yolunu bulmuş oluyorlar ama sinema seyircisi olarak gene kocaman bir NEDEN? NİÇİN? demek zorunda kalıyorsunuz. Aybars, Mephistopheles rolünü iyi oynadığına inandırmak istiyorsa bütün o Faust'un yalnız birkaç saniye süren bir kaç parçasını alarak göstermelidir. O zaman Devlet Tiyatrosu da, Devlet Tiyatrosunun sanatçıları da bu inanılmaz işe girmekten, katılmaktan kurtulmuş olur.

Ekrem Arsev rolünü oynayan Nihat Aybars, bu iki kişi arasındaki bütün bağları koparmış olsaydı, kopardığına seyircilerini inandırabilseydi, böyle bir yazı yazılmazdı; adım başında - filmde - kendine büyük oyuncu dedirtmenin de hesabını kimse sormazdı. Oysa öyle olmamış. İnsan, Aybars'ın bu kötü filmi, kötü bir "Apologia pro vita sua" haline getirmekten zevk almış olduğunu düşünüyor.

RESİM

Helikon Sergisi

G. A.

Geçen ayın 25'inde Helikon Sanat Derneği, Türk - Amerikan Derneğinde "Modern Türk Resim Sergisi" adıyla bir sergi açtı. Sergide eserlerini gösteren ressamla-

rın sayısı 11'di. Bütün çağdaş Türk ressamlarının birer ikişer eserini bir araya getirmek zaten Helikon gibi bir sanat derneğinin olanaklarını aşar. Bu yüzden, sergiye yalnız 11 ressamın katılmış olmasını bir eksiklik gibi göstermektense buna benzer sergilerin sık sık düzenlenmesini önermek daha doğru olur sanırım.

Sergiye yalnız 11 ressamın katılmış olmasına karşılık çağdaş Türk resminin bellibaşlı eğilimlerini, yönsemelerini bu sergide görebildik diyebiliriz. Kişisel ayrımların üstünde birtakım ortak değerler belirdi, birtakım ortak eksiklikler göze çarptı. Ressamların hepsinin en yeni eserleri gösterilmediği için bu sanatçıların en yeni üslupları yahut evrimlerinin en son durumu her zaman görülemedi. Buna karşılık, ötekilerle karşı karşıya gelince değişmeyen, temel birtakım özellikleri de ortaya çıkmış oldu.

Sergiye katılanlar arasında yeni eserleriyle bir değişiklik gösteren, dikkati bu değişiklik üzerine çeken üç ressam vardı: Hasan Kaptan, İhsan C. Karaburçak, Nuri İyem. Hasan Kaptan, gerek insansız resim yapmakta olduğunu gerekse de bu yeni döneminde eşyanın da resmin de daha derinde olan bir duyarlılığı edinme yolunda olduğunu gösteriyordu. Karaburçak, bir resmiyle daha karanlık, daha derinlerde yatan bir dünyayı resim dünyası haline sokmayı başarmış. İyem ise daha büyük boşluklarla, daha soğuk renklerle dünyasının bölümünde bir değişikliği haber veriyor.

Ortak bir değer olarak, ressamların hepsinin doldurucu, donuk renklerden kaçındıklarını, renklerini yaşamasını bildiklerini söyleyebiliriz. Buna karşılık resimleri bir bütün olarak ele alındığında soğuk bir nakışlıktan öteye geçerek, bir resim dünyası yaratan, resmine can verebilen ressamların az olduğu görülür. Yüzeyle bağlı çizgi oyunu içinde resimlerini yaşatabilenler varsa da en büyük duyarlık resmi parçalarına ayırmadan düşünebilmiş olanların eserlerinde görülebiliyor sanırım. Nuri İyem'in bir "naturemorte"u, Hasan Kaptan'ın "Çiçekleri", Karaburçak'ın sözünü ettiğimiz resmi, Füreya'nın bir çinisi, Selim Turan'ın iki resmi, böyle eserler. Rasin Arsebük'ün iki resmi, kendine özgü bir üslupta; dünyası yüzlek bir dünya ama duyarlılığıyla birleşmesini bilmiş. Ancak, resim yaratıcıların başında, S. Turan'ı bir daha anmak doğru olacak. Resimlerinin canlılığı, çekimi daha etkili.

Sergide göze çarpan, önemli bir ortak değer de şu: Ressamların hemen hepsi "zanaatlarının" ustası. Beceriksizce yapılmış bir resme rastlamak güçlü bu sergide.

İ C. Karaburçak Sergisi

Bülent ECEVİT

İhsan Cemal Karaburçak, son birkaç yıl içindeki sanat evrimini kavrayan ve sayısı 100 ü aşan eserini, 20, Bayındır Sokakta açtığı özel galerisinde sergiliyor. Galerinin 4 odasını dolduran resim-

ler, değerli sanatçının devamlı bir arayış hâlinde bulunduğunu gösteriyor. Fakat birbirinden en ayrı yönlerdeki arayışlarda bile Karaburçak'ın imzasını kumak kabil. Gerek ışık ve renk kullanışında gerek tabiata karşı davranışında hiç değişmeyen bir Karaburçak var. O bakımdan devamlı arayış hâlinde olmasına rağmen, Karaburçak için, kendini bulmamış bir ressam denemez. Bilâkis, kendini bulmuş olmanın güvenliği, kendi yaratıcılık ilkelerini bilmenin rahatlığı içinde, kaybolma kaygılarına düşmeksizin, aramalara çıkıyor.

Son resimlerinden anlaşıldığına göre, Karaburçak, renklerde daha çok temizliğe ve kesinliğe, yüzeylerde ferahlığa doğru gidiyor. Tablattaki ışığı reddedip, a-deta resmin kendi içinden doğan, soyut diyebileceğimiz bir ışık kullandığı için, Karaburçak'ın bazı resimlerinde, yakın zamana kadar, iç karartıcı bir hava bulunurdu. Şimdi, belki de bu kendine mahsus ışıklandırma tarzında daha ustalaştığı için olacak, yeni resimlerinden bir çoğunu iç karartıcılıktan kurtarmış, hattâ bazı resimlerine, gerçek güneşin ışığını aratmayan bir aydınlık verebilmiş.

İnşacılık, hele meselâ Ankara dolaylarındaki mahalleleri gösterir bazı tablolarında, eski eserlerinde olduğundan daha kuvvetli.

Son zamanlara kadar Karaburçak'ın peyzaj ve portreleri işleyiş tarzında bir ikilik sezilirdi. Hele tek bir tabloda yanyana geldiği zamanlar bu ikiliğin seyirciyi rahatsız ettiği olurdu. Öyle sanıyoruz ki bunun da başlıca sebebi, Karaburçak'ın, tabiata kolaylıkla hakim olabilmekle beraber, konu olarak kendine insanı seçtiği zamanlar, konunun hakimiyeti altına girmesi idi.

Fakat son sergisinde gördüğümüz bazı yeni resimlerinde, hele meselâ çok başarılı bir çocuk tablosunda, İhsan Cemal Karaburçak, bu ikilikten kurtulmuş, tabiata olduğu kadar insana da hakim olup, onu kompozisyonun bütünlüğü içinde eritmiş.

Figürlerin bu şekilde işlenmesi, şüphesiz, onların portre değerini ortadan kaldırıyorsa da, bir bütün olarak tablonun değerini çok yükseltiyor.

Karaburçak'ın son eserlerinden bazıları non-figüratif tarzda. Fakat bu tarza geçmeden önce Karaburçak, tabiat üzerindeki hakimiyetini o kadar sağlamlaştırmış ki tabiatı gösterir eserleriyle non-figüratif eserleri arasında gözle görülür bir merhale farkı bile kalmamış.

Öyle ki tek bir tablonun bazan bir yerinde tabiata uygun, bir yerinde non-figüratif çalışmasına rağmen (küçük bir çiçekli natürmortta görüldüğü gibi), seyirciyi hiç de rahatsız etmiyor.

Çağdaş Türk resminin, kişiliği en belirli sanatçılarından biri olan Karaburçak'ı sergisi için tebrik eder, başka resamlara da açık bulunduracağı galerisinin memleket sanatı için hayırlı olmasını dileriz.

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

İRATLI SİGORTALI İKRAMİYELİ
TASARRUF HESAPLARI

AYDA 1000 LİRA DAIMİ İRAT

HER HESAP SAHİBİNE 6000 LİRA HAYAT SİGORTASI

HER HESAP SAHİBİNE 6000 LİRA KAZA SİGORTASI

50.000 LİRA SERMAYE İKRAMİYESİ

SAĞLAR

BU HESAPLAR, BANKANIN DİĞER PARA VE APARTMAN İKRAMİYELERİNE DE İŞTİRAK EDER.

İrat ödemeleri beklemeden başlar!

14-OCAK-1956 DAN İTİBAREN

BANKA MERKEZ VE ŞUBELERİNDEN
TAFSİLÂTLİ BROŞÜR ALINABİLİR.

GENEL SİGORTA

Hayatı bir kontrol numarasına bağlıdır

Hayat, kaliteye bağlı olduğu zaman .
Squibb itimad edebileceğiniz bir isimdir.

Bugünün yeni ilaçları çocuğunuz için daha uzun bir ömrü ifade eder.

«Kontrol» numarası herhangi bir Squibb ilacının tarihçesini verir. Kullanılan iptidai maddelerin nereden geldiğini söyler, imalatın her safhasında, üzerinde kimlerin çalıştığını ve yapılan bütün testleri anlatır. Dünyanın her yerinde imâl edilen bütün Squibb müstahzarlarının kontrol numaraları ve bunlara ait mufassal raporlar

Esas Squibb Laboratuvarındaki bir kütüphanede saklanmaktadır.

Meselâ Squibb'in zerke mahsus B Kompleksi preparasyonlarının imâli esnasında 98 kontrol muayenesi yapılmaktadır. Bütün Squibb müstahzarları en kat'i kimyevî, fiziki ve mikrobiyolojik tahlil ve muayenelere tâbi tutulur. Her ilaç, dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir Squibb Laboratuvarından çıkmadan ve doktorunuz size yazmadan önce, bütün kontrol testlerinden muvaffakiyetle geçer.

Âmbalâj üzerinde basit bir numara -- bununla beraber bu numara müstahzarın kalitesini koruyan dakik testleri, gayet sıkı kontrolü, en dikkatli itinaı ifade eder! Nerede yapılırsa yapılsın, bütün Squibb müstahzarları üzerinde mevcut kontrol numaraları, sizin için, mutlak safiyeti, tecanüsü, müessiriyeti... ve bütün Squibb müstahzarlarının en baştan en sona kadar gayet sıkı bir kontrolden geçirildiğini ifade eden bir garanti teşkil eder.

İstanbuldaki yeni Squibb Laboratuvarını Birleşik Devletlerdeki esas Squibb Laboratuvarlarından 8000 kilometrelik bir mesafe ayırmaktadır. Fakat imâl ettikleri ilaçlar birbirinin her cihetten tamamile aynıdır.

Deniz aşırı ülkelerdeki bütün Squibb Laboratuvarları gibi İstanbuldaki Laboratuvar da tamamile aynı formülleri, aynı iptidai maddeleri ve Amerika Birleşik Devletlerinde, New Jersey, New Brunswick'deki Squibb Merkez Laboratuvarları tarafın-

dan tekemmül ettirilen aynı dakik testleri kullanır. Herhangi bir Squibb Laboratuvarı tarafından imal edilen bütün ilaçlar Merkez Laboratuvarında yapılan en kat'i muayenelerden geçebilmelidir.

SQUIBB
İLAÇLARI
1858 ÖZEMBERİ

İlaçlar piyasaya arz edilmeden önce, çifte kontrol yapılmak üzere, Birleşik Devletlere uçakla numuneleri gönderilir. Eğer herhangi bir ilaç Squibb'in yüksek standartlarının herbirine teker teker uymazsa, kabul edilmez ve satışa çıkarılmaz.

Squibb'in İstanbul Laboratuvarının tesis edilmesile, Türkiye'deki doktor ve eczacılar bir zamanlar yalnız Birleşik Devletlerden gelen aynı Squibb ilaçlarını şimdi daha çabuk, daha kolay ve daha bol miktarda temin edebilmektedirler.

MEVDUAT SAHIPLERİNE

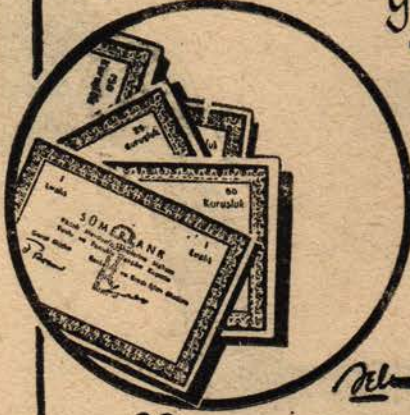
İkramiye
Kesidelerine
İştirak

Hakkından başka
Yünlü ve pamuklu
Satışlarımızda
HALI HARİÇ

% 10

Tenzilât
Yapılır

SÜMERBANK

SAY'ın

EHLİYET'in

İYİNİYET'in

eseri

SEYHAN NAKLİYET LİMİTED ORTAKLIĞI

On iki yıldan beri daima artan dikkat
ve muaffakiyeti ile

MEMLEKET NAKLİYAT HİZMETİNDE...

T. C.

ZİRAAT BANKASI

Yurt içinde 520 Şube ve Ajansı dünyanın her ta-
rafındaki muhabirlerle sayın müşterilerinin emrin-
dedir.

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları 1956 ikramiye
tutarı
Şimdilik

1.750.000 Liradır

Bu Zengin Plânda

Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri, eşya,
traktörler, ziraat aletleri bulunmaktadır.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü : Nilüfer YALÇIN

Sekreter : Orhan BALI

İdarehane Tel : 27531

Dizildiği ve Basıldığı yer : Yeni Matbaa — Ankara
Tel : 15023.

1956 İKRAMIYE PLÂNI:

İKİŞER DAİRELİ

10 apartman

Bahçeli 10 ev

ayrıca
875.000 lira

Türkiye İş Bankası 1956 yılında
1.750.000 lira tutarında ikramiye dağıtıyor

En az 150 liralık bir hesapla
çekilişlere katılabilirsiniz

TÜRKİYE BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

2/4